

KATEHETSKO-KOMUNIKACIJSKI PRISTUPI U SUSRETU S BIBLIJSKIM TEKSTOVIMA¹

O nekim uvjetima za kvalitetnu i što cjelovitiju komunikaciju s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katezezi

Josip Baričević

Naslov ovoga rada pretpostavlja da je u religioznom odgoju i katezezi biblijskim tekstovima potrebno pristupati na različite načine, tj. da su u susretu s biblijskim tekstovima mogući i potrebni *različiti katehetsko-metodički pristupi*. Naslovom se također ističe da je glavna svrha sveukupne religioznopedagoške/katehetske metodičke teorije i prakse zapravo ostvarivanje što kvalitetnije i što cjelovitije komunikacije, posebno ako je riječ o susretu s biblijskim tekstovima.

Katehetsko-metodički odnosno *katehetsko-komunikacijski pristupi* biblijskim tekstovima, naravno, istodobno pretpostavljaju i u sebi uključuju mnoge druge pristupe: specifično egzegetski, biblijsko-teološki, dogmatsko-teološki, lingvistički, književno-znanstveni, književnokomunikacijski, psihološko-komunikacijski, i dr.

Uvodno bih još istaknuo da u kontekstu ovoga rada posebno imam pred očima činjenicu da, u susretu s biblijskim tekstovima, *katehetski komunikacijski čin* - ako želimo da bude doista kvalitetan, kreativan i cjelovit - u sebi uključuje poštivanje zakonitosti književnoumjetničke komunikacije te komunikacije zakonitosti koje proizlaze iz doživljajnih, spoznajnih, djelatnih i drugih obilježja našega ljudskoga bića u pojedinim etapama života i drugim životnim okolnostima, čime se na poseban način bavi psihologija.²

1 Ovaj je znanstveni rad nastao razradbom dijela predavanja što ga je autor održao - u interdisciplinarnoj i timskoj suradnji s dr. Anom Gabrijelom Šabić i mr. Vlatkom Badurinom - na XXI. zimskoj katehetskoj školi u siječnju 1994. u Zagrebu, i to u sklopu tematske cjeline "*Metodički pristupi tekstovima iz Ivanova evanđelja*". A.G. ŠABIĆ svoj rad objavljuje u ovome Zborniku pod naslovom "*Književnokomunikacijski pristup u susretu s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katezezi*", a V. BADURINA svoj je rad objavio u Katehezi, KSC, Zagreb, br. 1/1994, str. 53-58, pod naslovom "*Neki psihološki pristupi biblijskim tekstovima*".

2 Stoga u ovome radu o katehetsko-komunikacijskim pristupima biblijskim tekstovima osobito predpostavljam - i to u interdisciplinarnom i komplementarnom suodnosu - dva rada A.G. ŠABIĆ o književnokomunikacijskom pristupu biblijskim tekstovima (rad spomenut u uvodnoj bilješci i rad "*Komunikacija s Biblijom kao književnoumjetničkim djelom*", objavljen u Bogoslovska smotra, KS, Zagreb, 3-4/1991, str. 232-242) te dva rada V. BADURINE o psihološko-komunikacijskom pristupu biblijskim tekstovima (rad spomenut u uvodnoj bilješci i rad koji objavljuje u ovome Zborniku opod naslovom "*Bibliodrama u službi naviještanja*").

Kako je naglašeno podnaslovom, u članku ću posebnu pozornost posvetiti nekim uvjetima za kvalitetnu i što cjelovitiju komunikaciju s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katehezi (na vjeronaučnim susretima u školi, u župnoj katehezi i drugim oblicima vjerskog odgoja i obrazovanja).

Riječ je zapravo o uvjetima koji nam tijekom pripreve i tijekom *izvođenja* kateheze, odnosno vjeronaučnoga susreta, omogućuju odgovarajuću katehetsko-komunikacijsku transpoziciju odabranih biblijskih sadržaja. Riječ je, dakle, o katehetsko-metodičkoj transpoziciji, o katehetsko-metodičkom preoblikovanju biblijskih sadržaja. Ta transpozicija treba biti takva da što djelotvornije pridonese tome da se ostvari, da se "dogodi" što kvalitetnija i što cjelovitija komunikacija s odabranim biblijskim tekstovima.

Kako sam naznačio, bit će riječi samo o *nekim* uvjetima.

S obzirom, pak, na izbor i redoslijed uvjeta koje ovdje posebno ističem, napominjem da su taj izbor i taj redoslijed možda u znatnoj mjeri subjektivni, vrlo osobni. No, isto tako napominjem da im to ne mora nužno biti naročit nedostatak. Naprotiv.

1. Izravna, osobna komunikacija s biblijskim tekstom

To je prvi i jedan od glavnih uvjeta. Nećemo imati naročite mogućnosti, nećemo biti u stanju drugome pomoći da se istinski susretne s biblijskim tekstom, ako se taj susret najprije u nama nije "dogodio".

Neće nam biti od osobite koristi nikakve izvanjske teorijske i praktične metodičke "strategije" i "taktike" (da ne kažem izvanjske metodičke zavrzlake i vratolomije), ako nismo ostvarili, odnosno ako se u nama nije ostvarilo, ako se u nama nije dogodio taj prvi uvjet. Nikakvim izvanjskim metodičkim receptima ili improviziranim metodičkim trikovima ne možemo iznuditi, isforsirati - niti u sebi niti u drugome - susret koji se najprije morao dogoditi u našoj nutrini: u našem srcu, u našem umu i u našoj unutarnjoj raspoloživosti da doživljeno i spoznato bude utjelovljeno u našem djelovanju. Biblijska se riječ - i kao specifična umjetnička riječ i kao nadahnuta riječ u kojoj vjerom prepoznajemo Božju riječ - treba uvijek iznova u nama "dogadati" ako želimo uvjerljivo i djelotvorno pridonositi tome da se ona uvijek iznova u drugome "događa".

Načina, putova za takvo izravno, za takvo osobno komuniciranje s biblijskim tekstovima, naravno, ima mnogo. No, svima im treba biti zajedničko to da - poštivajući narav umjetničkoga i svetoga teksta - što djelotvornije pridonese njegovu što osobnijem, što kreativnijem i što cjelovitijem primanju na *doživljajnoj i spoznajnoj razini* te na razini najosobnijih stavova (tj. na razini naše trajne unutarnje raspoloživosti da se doživljena i spoznata riječ, snagom angažirane i odgovorne slobode, utjelovljuje u našem djelovanju).

Jedan od prvih i prijeko potrebnih postupaka za takvu izravnu, osobnu komunikaciju s biblijskim tekstovima jest svakako *neposredan susret s biblijskim tekstom kao cjelinom*. To je potrebno učiniti, prije svakoga pozivanja za stručnim komentarima i ostalim pomagalima, i onda kad nam se čini da su nam biblijski tekst i njegovo značenje potpuno poznati. Možemo, čak, reći da se u takvim slučajevima posebno trebamo čuvati velike zamke: osjećaj ili mišljenje da neki biblijski tekst dobro poznamo mogu nam biti teško premostiva zapreka da se s njime istinski susretnemo. Zato je potrebno biti spreman uvijek iznova primiti svaki biblijski tekst, pa i onaj najpoznatiji. Tada će se dogodati ono iznenađujuće: u ponovnom susretanju s mnogim biblijskim tekstovima doživljavat ćemo novost, svježinu i radost "prvih" susreta.³

Za takav izravan i osoban susret s biblijskim tekstom, dakako, prijeko su potrebni i neki vanjski uvjeti, osobito oni koji nam pomažu da se što bolje pripremimo za primanje teksta cijelim svojim bićem: svojim intuitivnim sposobnostima, svojim imaginacijskim (fantazijskim) mogućnostima, svojim osjećajima, svojim umnim sposobnostima, svojom unutarnjom spremnošću za promjenom vlastitog djelovanja - riječju, cjelinom svoga duhovno-tjelesnoga bića. Među takve vanjske uvjete pripadaju, svakako, odabir potrebnog vremena i prikladnog prostora za susret s biblijskim tekstom. Ti vanjski uvjeti mogu mnogo pridonijeti ostvarivanju unutarnjih uvjeta za istinski susret s biblijskim tekstom. Tako nam trenuci *vanjske i unutarnje šutnje*, što smo ih već na početku "izgubili" za izravno komuniciranje s cjelinom biblijskoga teksta, mogu postati najdragocjenijim i "najkorisnijim" trenucima za cjelokupan daljnji tijek susreta s biblijskim tekstom o kojemu je riječ.⁴

2. Što cjelovitiji pristup biblijskome tekstu s hermeneutičkoga stajališta

Suvremeni hermeneutički pristup biblijskim tekstovima u egzegezi i katehezi načelno je prihvaćen ne samo u biblijskoj i katehetskoj znanosti nego i u službenim dokumentima crkvenoga učiteljstva. No, u konkretnoj se praksi susretanja s biblijskim tekstovima vrlo često zanemaruje taj pristup, osobito u nekim njegovim aspektima. Zato smatram potrebnim podsjetiti na

- ³ Ovdje je, očito, u prvom redu riječ o direktnoj, izravnoj, neposrednoj komunikaciji s biblijskim tekstovima, za razliku od metakomunikacije, tj. od posredne, neizravne komunikacije s tim tekstovima (u *neposrednoj komunikaciji* riječ je o komunikaciji s tekstovima, a u *metakomunikaciji* riječ je o komunikaciji o tekstovima). O naravi tih dviju vrsta komunikacije - inače prijeko potrebnih za cjelovit susret s biblijskim tekstovima i s književnoumjetničkim tekstovima općenito - usp. gore spomenute članke A.G. ŠABIĆ.
- ⁴ Ostvarivanje takve *vanjske i unutarnje "šutnje"*, tj. vanjskoga i unutarnjega meditativnoga ozračja mogu, među ostalim, znatno pridonijeti prikladni načini *duševno-tjelesnoga opuštanja* (takvi su načini poznati, na primjer, u različitim *meditacijskim "tehnikama"* i *unutarnjim meditacijskim stavovima*: onima istočnjačkoga i onima zapadnokršćanskog podrijetla).

temeljnu *strukturu, tijek i dinamiku* susreta s biblijskim tekstovima prema suvremenom hermeneutičkom pristupu.⁵

2.1 Napomena o značenju pojma "hermeneutika"

Izraz hermeneutika dolazi od grčkoga glagola hermenéuo koji znači izreći, tumačiti, razjasniti, razlagati, prevesti (iz nepoznatoga jezika u poznati). Inače, taj glagol ima veze s nazivom grčkoga boga Hermesa, krilatoga vjesnika bogova, pomagača pametnih ljudi, izumitelja lire, pratioca duša u podzemni svijet i boga trgovine.⁶

- 5 O novijem hermeneutičkom pristupu u filozofiji, znanosti o književnosti, egzezezi, teologiji i katezezi vidi npr: Hans-Georg GADAMER, *Warbeit und Methode*. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1972 (sarajevsko izdanje: Istina i metoda. Osnovi filozofske hermeneutike, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978); Martin HEIDEGGER, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb, 1985 (njemački izvornik: Sein und Zeit, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1979); Paul RICOEUR, *Le conflit des interprétations*. Essais d'herméneutique, Seuil, Paris, 1969; Hans Robert JAUS, *Pour une herméneutique littéraire*, Gallimard, Paris, 1988 (izbor studija iz njemačkoga izvornika Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik, Frankfurt/am Main, 1982); Georges GUSDORF, *Les origines de l'herméneutique*, Payot, Paris, 1988; Roland BARTHES i dr., *Exégèse et herméneutique*, Seuil, Paris, 1971; René MARLÉ, *Le problème théologique de l'herméneutique*, Editions de l'Orante, Paris, 1968; Wolfhart PANNENBERG, *Epistemologia e teologia*, Queriniana, Brescia, 1975 (njem. izvornik: Wissenschaftstheorie und Theologie, Suhrkamp, Frankfurt/am Main, 1973); Battista MONDIN, *Il problema del linguaggio teologico dalle origini ad oggi*, Queriniana, Brescia, 1971; Marcel NEUSCH, Ricoeur Paul, u Dictionnaire des religions, PUF, Paris, 1984; Jerzy CHMIEL, Herméneutique, u Dictionnaire encyclopédique de la Bible, Brepols, Maredsous, 1987, str. 576-579; Volker STEENBLOCK-Heinz-Günther STOBBE, *Hermeneutik*, u Wörterbuch des Christentums, Gerd Mohn - Benziger, Zürich, 1988, str. 477-488; Franz Wendel NIEHL, *Sprache/Hermeneutik*, u Gottfried BITTER i Gabrielle MILLER (Hrsg.), *Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe 2*, Kösel, München, 1986, str. 450-459; Wolfgang LANGER, *Bibelarbeit*, u Isti, Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe 1, str. 275-284; René MARLÉ, *Herméneutique et catéchèse*, Fayard - Mame, Paris, 1970; Ante KRESINA, *Hermeneutika i kateheza*, u J. BARIČEVIĆ (ur.), *Odgov djeci u tjeri u kršćanskoj zajednici*. Zbornik radova IV. katehetske ljetne škole u Rijeci 1974, KS, Zagreb, 1975, str. 161-166; Günther STACHEL, *Die "unerledigte Hermeneutik"* - Bibelunterricht als Auslegung der Schrift unter heutigen Menschen, u Isti, *Erfahrung interpretieren*. Beiträge zu einer konkreten Religionspädagogik, Benziger, Zürich, 1982, str. 102-123; Carlo MOLARI, *Hermeneutika (i kateheza)*, u Religijnsko-pedagoško katehetski leksikon, KSC, Zagreb, 1991, str. 233-236 (hrv. izdanje prema tal. izvorniku Dizionario di catechetica, Torino, 1986).
- Od dokumenata crkvenoga učiteljstva, u kojima dolazi do izražaja noviji hermeneutički pristup Bibliji, u ovome kontekstu posebno ističem: dogmatsku konstituciju II. vatikanskoga sabora Dei Verbum (u II. VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, KS, Zagreb) te najnoviji dokument Papinske biblijske komisije o interpretaciji Biblije u Crkvi (francuski izvornik: COMMISSION BIBLIQUE PONTIFICALE, *Interprétation de la Bible dans l'Eglise*, Editrice Vaticana, Roma, 1993; hrvatski je prijevod u tisku). Važnost toga najnovijega dokumenta istaknuo je Ivan Pavao II. u svome govoru što ga je održao na plenarnom zasjedanju Papinske biblijske komisije 23. travnja 1993 (v. španjolski prijevod papina govora pod naslovom *La interpretación de la Sagrada Escritura es de importancia capital para la fe cristiana*, u Actualidad catequética, Secretariado nacional de catequesis, Madrid, 159, julio/septiembre 1993, str. 11-19).
- 6 O značenju grč. glagola *hermeneuo* usp. Stjepan SENC, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb, 1910, reprint 1988, str. 352; Oton GORŠKI - Niko MAJNARIĆ, *Grčko-hrvatskosrpski rječnik*, Zagreb, 1960, str. 226; Maurice CARREZ - Francois MOREL, *Dictionnaire grec-français du Nouveau Testament*, Delachaux et Niestle/Editions du Cerf, Paris, 1980, str. 104; Jerzy CHMIEL, *Herméneutique*, u *Dictionnaire encyclopédique de la Bible*, Brepols, Maredsous, 1987, str. 576.

Hermeneutika je znanost i umijeće tumačenja odnosno razumijevanja tekstova: religioznih, književnoumjetničkih, filozofskih, znanstvenih i drugih. Hermeneutika se razvila, već u prvim stoljećima kršćanstva, osobito kao umijeće tumačenja biblijskih tekstova. U novije vrijeme hermeneutika je razvila važne spoznajnoteorijske (epistemološke) aspekte u procesu spoznavanja istine (stvarnosti) s kojom se susrećemo u različitim tekstovima, osobito kada je riječ o spoznavanju istine/stvarnosti koja se tiče naše egzistencije (našega ljudskog postojanja). Hermeneutika je u novije vrijeme također znatno razvila pravila (tj. umijeće) za što cjelovitiji pristup u tumačenju/razumijevanju, tj. u otkrivanju i sustvaranju višeslojnoga smisla književnoumjetničkih, biblijskih i drugih tekstova.

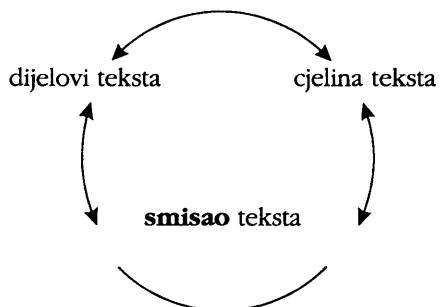
Suvremeni hermeneutički pristup istodobno inzistira: na poštivanju individualnosti i autonomnosti teksta; na uvažavanju duhovno-kulturnoga obzorja vremena u kojemu je nastao tekst; na ulozi čitatelja u otkrivanju/sustvaranju smisla teksta.

Cjelovito shvaćen i cjelovito ostvarivan hermeneutički pristup, dakle, u sebi uključuje povijesnu (dijakronijsku) i sadašnju (sinkronijsku) dimenziju u tumačenju (razumijevanju) teksta.⁷

2.2 O poštivanju individualnosti i autonomnosti teksta

Poštivanje individualnosti i autonomnosti teksta - tj. poštivanje teksta u njemu samome, u njegovoj specifičnoj naravi - znači davanje prednosti tekstu pred spontanim doživljavanjem teksta i spontanim razmišljanjem o njemu. Tu je najvažnije pitanje što se nalazi u tekstu, i to sa stajališta jezične analize: leksičke, sintatičko-stilističke i sintaktičko-semantičke (značenjske). Pri tome valja imati na umu činjenicu da se značenje/smisao pojedinih dijelova teksta otkriva samo u okviru cjeline teksta, a cjelina se teksta razumijeva samo u suodnosu sa značenjem pojedinih dijelova teksta. To je tzv. prvi *hermeneutički krug*.⁸

PRVI HERMENEUTIČKI KRUG:

⁷ O izrazu i značenju pojma *hermeneutika* v. navedene bibliografske jedinice u bilješki 5.

⁸ Usp. F.W. NIEHL, *Sprache/Hermeneutik* i ostale bibliografske jedinice navedene u bilješki 5.

I u katehetskoj je komunikaciji s biblijskim tekstovima, očito, vrlo važno poštivati zakonitosti toga prvoga hermeneutičkoga kruga. Naravno, katehete (vjeroučitelji) redovito će se oslanjati na solidne rezultate biblijskih znanosti, osobito rezultate povijesno-kritičke, sintaktičko-stilističke i sintaktičko-semantičke analize biblijskoga teksta. Zato će katehete trebati posizati za ponajboljim prijevodima te za dobrim komentarima Svetoga pisma (na hrvatskom, ali i na drugim jezicima). Isto je tako potrebno međusobno usporediti pojedine prijevode i komentare Sv. pisma. A vrlo je korisno posegnuti i za izvornim svetopisamskim tekstovima na grčkom i hebrejskom jeziku. Čak i najelementarnije poznavanje tih jezika može biti od znatne koristi, osobito radi "odvikavanja od navika", koje može mnogo pridonijeti osvježavajućim "iznenađenjima" pri susretu s biblijskim tekstovima, posebno onima za koje nam se čini da ih potpuno poznamo.⁹

Otkrivanje/razumijevanje smisla biblijskoga teksta u prvome hermeneutičkome krugu u prvom redu uključuje povijesnu (dijakronijsku) dimenziju odnosno "povijesnu interpretaciju" teksta: uspostavljanje/utvrđivanje izvornoga teksta odnosno što vjernijega prijevoda; povijest nastanka pojedinih književnih oblika/vrsta u biblijskome tekstu ("*Formgeschichte*"); povijest postupne i konačne redakcije biblijskoga teksta ("*Redaktionsgeschichte*")... Ali, prvi hermeneutički krug u sebi uključuje, bar u stanovitoj mjeri, i aktualnu (sinkronijsku, semantičku) dimenziju u otkrivanju/razumijevanju smisla: otkrivanju strukture (sintaktičke, stilističke) teksta, po kojoj tekst ima svoju individualnost i autonomiju, bez obzira na svoju povijest, i koja upravo po onome što jest u sebi sadrži uvijek aktualno značenje za danas i za sutra.¹⁰

Poštivanje individualnosti i autonomije teksta, dakako, ne isključuje niti umanjuje važnost izravne komunikacije s tekstom, u kojoj se naše osobno iskustvo susreće s iskustvom prisutnim u tekstu. Moguće je, doduše, stanovit "sukob" između naših želja - koje smo ponekad, a možda i često, skloni spontano "projicirati" u tekst - i teksta koji nam se "opire" onim što on u sebi jest, ali nije nemoguće prevladati taj "sukob". Štoviše, posve je moguće, pri

---

9 Potreba bar elementarnoga poznavanja grčkoga i hebrejskoga jezika trebala bi biti posve razumljiva za one koji se bave katehezom. To, naravno, posebno vrijedi za katehete. O tome bi trebalo voditi posebnu brigu pri sadašnjem preustroju studijskih programa na našim visokim teološkim katehetskim učilištima, osobito onima za koje pripadaju ili žele pripadati među sveučilišna visoka učilišta.

10 Cjelovit hermeneutički pristup, dakle, uvažava i u sebi uključuje različite književnoznanstvene i književnokomunikacijske pristupe koji inzistiraju na poštivanju specifičnosti i autonomnosti teksta: povijesno-kritički pristup, imanentnointerpretacijski pristup, strukturalistički pristup, teoriju recepcije, i dr.

susretu s tekstem, uspostaviti potreban sklad u "dijalektičkom suodnosu" između čitateljevih želja i onoga što tekst u sebi jest.¹¹

Da bi se tijekom cijeloga komunikacijskoga procesa u susretu s tekstem postupno i trajno ostvarivalo prevladavanje spomenutoga "sukoba", odnosno da bi se postupno i trajno uspostavljao spomenuti "sklad" između čitateljevih "želja" i teksta u njegovoj specifičnosti i autonomnosti, važno je da se čitatelj vraća izravnoj, neposrednoj komunikaciji s tekstem. Tako će, nakon ostvarenja "prvoga hermeneutičkoga kruga", njegov susret s tekstem biti istodobno "objektivniji" i "osobniji".

2.3 O uvažavanju duhovno-kulturnoga obzorja vremena u kojemu je tekst nastao

Jedan od bitnih postupaka u procesu "*povijesne (dijakronijske) interpretacije*" teksta jest i njegovo promatranje u *duhovno-kulturnom kontekstu (obzorju) njegova nastanka*. Tekstovi o kojima je riječ, u našem slučaju biblijski tekstovi, u pravilu zapravo reagiraju na životna pitanja, na životne probleme i preokupacije svoga vremena, odnosno svoga duhovno-kulturnoga i povijesno-društvenoga okružja. Može se čak dogoditi, a to se ustvari često i događa, da pisac nije svjestan svega značenjskoga dosega iskaza u svojim tekstovima. Zato se pri tumačenju tekstova, osobito onih iz daleke prošlosti, trebamo "uživljavati u dušu pojedinih povijesnih razdoblja i dušu pojedinih naroda". Tom se "dušom" određenoga vremena i određenoga naroda prodahnjuju mnogi tekstovi a da njihov autor toga ne mora biti svjestan.

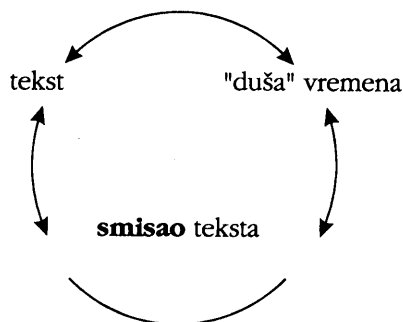
Ta se duhovno-povijesna interpretacija teksta ostvaruje u tzv. drugom hermeneutičkom krugu: "duša" se određenoga vremena (naroda) otkriva iz tumačenja (iz otkrivanja smisla) pojedinih tekstova kao svjedoka vremena, a pojedini se, pak, tekstovi mogu primjereno interpretirati/tumačiti iz "duše," tj. iz duhovno-kulturnoga obzorja vremena u kojemu je tekst nastao.¹²

---

11 U vezi sa "sukobom" između čitateljevih "želja" i teksta, napominjem da strukturalistički pristup književnoumjetničkome odnosno biblijskome tekstu s pravom inzistira na poštivanju specifičnosti i autonomnosti teksta, ali isto tako napominjem da se ekstremni zagovornici toga pristupa previše boje čitateljeve "subjektivnosti" te zanemaruju ili posve isključuju čitateljevu ulogu u komunikacijskom susretu s tekstem. - O strukturalističkom pristupu u egzegizi i katehezi vidi npr.: Roland BARTHES i dr., *Analyse structurale et exégèse biblique*, Delachaux et Niestlé Neuchâtel, 1971; André FOSSION, *Lire les Ecritures. Théorie et pratique de la lecture structurale*, Lumen Vitae, Bruxelles, 1980; Rudolf REUBER, *Strukturalismus*, u *Wörterbuch des Christentums*, Gerd Mohn - Benziger, Zürich, 1988, str. 1192.

12 Usp. J. CHMIEL, *Herméneutique*, i F.W. NIEHL, *Sprache/Hermeneutik*, u navedenim djelima u bilješci 5.

DRUGI HERMENEUTIČKI KRUG:

Poštivanje "zakovitosti" toga drugoga hermeneutičkoga kruga, za cjelovitu je katehetsku komunikaciju s biblijskim tekstovima, očito, također prijeko potrebno. Tako će, pri ponovnom vraćanju izravnom komuniciranju s dijelovima i cjelinom biblijskoga teksta nakon ostvarenja "drugoga hermeneutičkoga kruga", naš susret s tekстом biti znatno bogatiji.

2.4 O ulozi čitatelja u komunikacijsko-interpretacijskom procesu u susretu s tekстом

Suvremena (novija) hermeneutika relativizira i dopunjuje "povijesno interpretacijski" pristup tekstovima osobito time što naglašava odnosno što posebno uzima u obzir i nezaobilazivu ulogu čitatelja. Ako se čitatelj pita o prošlosti prisutnoj u nekome tekstu, on to čini najviše zato što želi bolje razumjeti svoje vrijeme (svoju sadašnjost) i svoj život u tom vremenu (u toj sadašnjosti). Tim uzajamnim prožimanjem sadašnjih čitateljevih pitanja i teksta, ukoliko je tekst povijesni dokument, posebno se bavi glasoviti njemački hermeneutičar Hans-Georg GADAMER. On ističe da se čitatelj s tekстом uvijek susreće sa stanovitim "predrazumijevanjem" koje utječe na otkrivanje smisla, odnosno na tumačenje teksta. Nastaje dijalog između teksta i čitatelja. U tom se dijalogu istodobno događa ovo: čitatelj u stanovitoj mjeri "utječe" na smisao (on ga otkrivajući "sustvara"), a tekst utječe na čitatelja, tj. smisao teksta mijenja čitateljevo "predrazumijevanje" te tako utječe na mijenjanje čitateljeva samorazumijevanja, utječe na mijenjanje i preoblikovanje čitateljeva identiteta. I taj se uzajamni odnos čitatelj-tekst nastavlja kao trajan i nikada dovršen proces, kao proces trajnoga i nikad završenog otkrivanja i stvaranja smisla. Tako se ostvaruje treći hermeneutički krug.

TREĆI HERMENEUTIČKI KRUG

U tom krugu, u tom procesu, događa se "*stapanje horizonata*", "stapanje obzorja": povijesnoga i sadašnjega. Drugim riječima: susreću se te se međusobno povezuju i stapaju (ili pretapaju) pitanja, iskustva, preokupacije današnjega čovjeka s duhovnom baštinom o kojima svjedoče tekstovi iz prošlih vremena.

No, vrlo je važno naglasiti: spajanje i stapanje povijesnoga i današnjega obzorja nije samo djelo suvremenog čitatelja (tumača) nego radije treba reći da je to spajanje i stapanje samo jedan od momenata u povijesnom razumijevanju smisla teksta. Zato kažemo da neki egzemplarni, neki posebno važni tekstovi - kao što su biblijski i mnogi drugi književnoumjetnički tekstovi - imaju svoju povijest djelovanja (*Wirkungsgeschichte*). Današnji čitatelj samo nastavlja - i to sasvim legitimno - tu povijest djelovanja. On smije i treba sudjelovati u otkrivanju i sustvaranju *novoga smisla teksta*.

Takav pristup biblijskim i drugim tekstovima - važnima za predanje vjere ("traditio fidei") novim naraštajima, tj. za komuniciranje iskustva i poruke vjere iz naraštaja u naraštaj - očito, vrlo je prikladan i potreban. U religioznom odgoju i katehezi na osobit način. Zato što u susretu s takvim tekstovima nije samo riječ o otkrivanju i sustvaranju njihova smisla nego je, u konačnici, riječ o *otkrivanju i sustvaranju smisla ("istine")* našega pojedinačnoga i zajedničkoga ŽIVOTA. Jer, kako kaže Gadamer, otkrivanje i "konstituiranje" ISTINE događa se u stvaralačkom DIJALOGU s važnim tekstovima kao mjerodavnim svjedocima ŽIVOTVORNE TRADICIJE.¹³

U ovom je kontekstu također potrebno podsjetiti na važnost kršćanske tradicije o kojoj svjedoče otački (patristički) i liturgijski tekstovi te tekstovi crkvenoga učiteljstva. S tim je tekstovima veoma važno uspostaviti kreativan

---

¹³ Usp. ibidem. - Usp. također Marcel NEUSCH, *Ricoeur Paul*, u *Dictionnaire des religions*, PUF, Paris 1984, str. 1451. Paul RICOEUR, francuski filozof hermeneutičar (rod. 1913), ističe da je naša misao ukorijenjena u svijetu znakova koje smo primili kulturom (religioznom i drugom književnošću, umjetnošću i drugima oblicima kulture). Ne smijemo stoga, pri tumačenju/razumijevanju svetih i drugih tekstova, prerezati korijene naše misli. Naprotiv, uvijek treba polaziti od nečega što je "već tu", od nečega što mi ne izabiremo i što tvori tlo naše misli. Ricoeur, ne samo kao vjernik nego i kao filozof, želi živjeti "od prihvaćanja uvjetovanosti vlastitim korijenima i od dijaloga s tom uvjetovanošću". On u svojoj filozofskoj i vjerničkoj autentičnosti i slobodi priznaje i prihvaća činjenicu da ne možemo i ne trebamo izići iz *hermeneutičkoga kruga*: "Treba razumjeti da bismo vjerovali, treba vjerovati da bismo razumjeli". I, za Ricoeura, nije riječ o "žrtvovanju razuma": u našem nastojanju da uspostavimo dijalog s onim što je "već tu", tj. u našem nastojanju da otkrijemo duboki smisao onoga što smo tradicijom primili, zapravo otkrivamo, dešifriramo duboki smisao našega ljudskog postojanja, naše ljudske zbilje. To se posebno događa u nastojanju da otkrijemo duboki smisao biblijskoga simboličkoga govora (Ricoeur kaže da naša refleksija treba početi od simbola ako želimo nešto reći npr. o zlu i transcendenciji). Tako treba reći da "smisao ostvaruje nas dok mi ostvarujemo smisao". - U ovom kontekstu podsjećam i na izričaj njemačkoga filozofa Martina HEIDEGGERA (1889-1976) kojim on ističe da je "jezik kuća bitka" (jezik kao prafenomen, kao iskonsko očitovanje čovjekova postojanja, čovjekove egzistencije shvaćene kao "tu-bitak", "Dasein"). Heidegger hermeneutiku shvaća kao fenomenologiju "tu-bitka", kao razumijevanje (otkrivanje) bitka u čovjekovu postojanju, u čovjekovoj egzistenciji (usp. J. CHMIEL, *Herméneutique*, u nav. dj., str. 578; usp. također Danilo PEJOVIĆ, *Govor*, u Vladimir FILIPOVIĆ (ur.), *Filozofijski rječnik*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1984, str. 123).

i trajan dijalog: među ostalim, posebno zato što su oni dragocjeni svjedoci otkrivanja i sustvaranja smisla biblijskih tekstova u živoj i životvornoj tradiciji Crkve, svjedoci važnih trenutaka i važnih dionica puta u trajnoj "povijesti djelovanja" biblijskih tekstova u dvotisućljetnom životu Crkve.

2.5 O interdisciplinarnoj suradnji između bibličara, katehetičara/kateheta i drugih stručnjaka te o "dijalektičkoj suigri" triju hermeneutičkih krugova

Postoji opasnost - i u znanstvenoj egzegezi i u katehetskoj praksi - da se potpuno zanemari neki od triju "hermeneutičkih krugova" ili da neki od njih neravnomjerno dođu do izražaja u odnosu na druge. Tako se može pretjerati ako se prevelika važnost daje povijesno-kritičkom aspektu u susretu s biblijskim tekstovima, zanemarujući "aktualizacijsku" ulogu čitatelja/slušatelja (ne samo današnjih nego i onih koji su prije nas sudjelovali u "Povijesti djelovanja" biblijskih tekstova, uključujući i predstavnike službenoga crkvenoga učiteljstva). No, isto se tako može pretjerati ako se zanemaruje posebnost i autonomnost biblijskoga teksta, dajući *preveliku važnost čitatelju* (koji, zbog nedovoljnog poznavanja i uvažavanja teksta u njegovoj specifičnosti i autonomnosti, može uvelike pridonijeti iskrivljivanju njegova smisla).

Zato je potrebno skrbiti o dostatnom uvažavanju svih triju "hermeneutičkih krugova" u nastojanju da što cjelovitije i što uspjelije sudjelujemo u otkrivanju i sustvaranju smisla biblijskoga teksta. Očito, pri tome neće uvijek biti lako uspostaviti potrebnu "ravnotežu" ni u znanstvenoj egzegezi ni u katehezi. Razloga tome ima više: različitost s obzirom na neke glavne ciljeve u egzegezi i katehezi, nedostatak interdisciplinarne suradnje između bibličara i katehetičara, nedostatan broj egzegeta i katehetičara/kateheta dovoljno kvalificiranih u tom pogledu, nedostatna literatura na hrvatskom jeziku, i dr.

Ipak, spomenute je teškoće moguće prevladavati. U tome, na primjer, mnogo može pomoći bolja *interdisciplinarna suradnja* između bibličara i katehetičara te stručnjaka s područja književnosti i s područja psihologije: u izradbi/doradbi katehetskih programa, u stvaranju/preoblikovanju vjeronaučnih udžbenika i priručnika za katehete, u izradbi/provjeravanju teorijskih i praktičnih katehetskih modela, u pisanju ostale stručne i znanstvene literature, i dr. Takva suradnja osobito može pomoći ostvarivanju uravnotežene, kvalitetne i djelotvorne "dijalektičke suigre" triju hermeneutičkih krugova. Naravno, od bibličara se osobito (ne isključivo) očekuje da dadnu svoj specifičan doprinos u "povijesno-kritičkoj", a od katehetičara u "aktualizacijskoj" dimenziji te u specifično katehetskoj transpoziciji povijesno-kritičke dimenzije u susretu s biblijskim tekstovima. Od stručnjaka za književnost očekuje se specifičan doprinos u uvažavanju komunikacijskih zakonitosti u susretu s biblijskim tekstovima kao književnoumjetničkim (u vezi s poštivanjem specifične individualnosti i autonomnosti biblijskoga teksta kao književno-umjetničkoga te u vezi s poštivanjem nezaobilazive uloge čitatelja u otkrivanju/sustvaranju smisla teksta). Od psihologa se, pak,

očekuje da, sa svoga psihologijskoga stajališta, pridonesu aktualizaciji i psihološko-pedagoškoj transpoziciji biblijskih tekstova.

3. U susretu s biblijskim tekstom na kreativan način utjeloviti načelo "vjernosti Bogu i čovjeku"

Taj je uvjet već sadržan u zahtjevu da se u susretu s biblijskim tekstovima posebna pozornost istodobno posvećuje individualnosti i autonomnosti teksta, uvažavanju "duše" vremena u kojemu je tekst nastao te nezaobilazivo ulozi čitatelja u otkrivanju i stvaranju smisla (usp. prvi, drugi i treći hermeneutički krug!). No, ipak ga posebno izdvajamo jer se načelom "vjernosti Bogu i čovjeku" izvrsno ističe jedan od glavnih uvjeta i jedan od glavnih putova za kvalitetnu i kreativnu komunikaciju s biblijskim tekstovima te jedna od glavnih svrha te komunikacije.

Riječ je o istinskom susretu vjere i života u komunikaciji s biblijskim tekstovima, o susretu u kojemu vjera daje najdublji smisao životu, a život daje kredibilitet, uvjerljivost konkretnom *izražavanju i življenju vjere*.¹⁴

To znači da je riječ o kreativnoj vjernosti, vjernosti koja - kako sam već istaknuo - poštuje i njeguje dragocjenu baštinu primljenu životvornim tijekom zapisane i nezapisane kršćanske tradicije, ali isto tako ima hrabrosti za traženje i stvaranje novoga: osobito za traženje i stvaranje novoga govora vjere te za traženje i ostvarivanje novih načina življenja vjere. Kreativna vjernost traži i stvara novo u ime vjernosti "*starome*", u ime vjernosti onome što smo primili kao dragocjenu, živu i životvornu baštinu.¹⁵

¹⁴ O načelu "vjernosti Bogu i čovjeku" vidi u katehetskom dokumentu naših biskupa *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze (kratica: RNE), KS, Zagreb, 1983, br. 32-52. U tom se dokumentu navode i važna mjesta o načelu "vjernosti Bogu i čovjeku" u općecrkvenim evangelizacijskim i katehetskim dokumentima: *Opći katehetski direktorij* (1971, kratica: OKD); *Evangelijski nuntiandi*. Apostolski nagovor Pavla VI o evangelizaciji u suvremenom svijetu (1975, kratica: EN), *Poruka Božjemu narodu Biskupske sinode 1977* (kratica: S); *Catechesi tradendae*. Apostolska pobudnica Ivana Pavla II o katehezi u naše vrijeme (1979, kratica: CT)

¹⁵ O potrebi stvaranja novoga govora vjere, u kreativnoj vjernosti prema kršćanskoj tradiciji, usp. katehetski dokument naših biskupa RNE 39 s navedenim mjestima iz općecrkvenih evangelizacijskih i katehetskih dokumenata: OKD 32-34 i 37, EN 63 i 72, S 5, CT 59. - O stvaranju novoga govora vjere, kao jednom od najvećih problema i jednoj od najvećih šansi i najprećih zadaća u suvremenom religioznom odgoju i obrazovanju, pisao sam osobito u ovim svojim radovima: *Audiovizualni govor i vjera*, u J. BARIČEVIĆ (ur.), *Odgov djece u vjeri u kršćanskoj zajednici*. Zbornik radova IV. Katehetske ljetne škole, KS, Zagreb, 1975, str. 335-343; *Tipovi komunikacije u katehezi*, u Isti (ur.), *Permanentni odgoj kršćanske zajednice*. Zbornik radova V. katehetske ljetne škole, KS, Zagreb, 1977, str. 171-175; *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, u *Bogoslovska smotra*, LIV, Zagreb, 1/1984, str. 51-55; *Kateheza kao trenutak inkulturacije*, u *Bogoslovska smotra*, LV, 3-4/1985, str. 428; *Neka pitanja religioznog odgoja i obrazovanja*, u *Problemi suvremenog pristupa islamu*. Zbornik radova Drugog simpozija 1409/1989, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1990, str. 179-190 i 182. - O problematici stvaranja novoga govora vjere vidi također odgovarajuće bibliografske jedinice u bilješci 5. O toj se problematici mogu naći vrlo korisne sugestije, osobito za oblikovanje katehetskih susreta s mladima i odraslima, u članku Jean LE DU, *Élaboratio d'un langage de la foi dans un groupe*, u Henri CAZELLES i dr., *Le langage de la foi dans l'Écriture et dans le monde actuel*, Cerf, Paris, 1972, str. 65 - 100.

U vezi s načelom "vjernosti Bogu i čovjeku", podsjetio bih na važnost "načela korelacije", koja se posljednjih petnaest-dvadeset godina posebno ističe u religioznopedagoškoj (katehetskoj) teoriji i praksi na njemačkom jezičnom području. Riječ je, ustvari, o uspostavljanju korelacije (suodnosa) između općeljudskog iskustva i kršćanske vjere, o susretu vjere i života u procesu vjerskog odgoja i obrazovanja. Pri tome, dakako, valja imati na umu da je riječ o takvoj korelaciji, o takvu suodnosu u kojemu se istodobno očituje kontinuitet i diskontinuitet između temeljnih ljudskih pitanja i Božjega odgovora na njih. Jer, iako je vjera Božji odgovor na najdublja ljudska pitanja, taj odgovor ide dalje i dublje od naših ljudskih pitanja. Ili, kako kaže njemački teolog Paul TILLICH: "Čovjek je pitanje - ali on nije (sav, konačan) odgovor."¹⁶

4. Uživjeti se u sudionike "katehetskog komunikacijskog čina" u susretu s biblijskim tekstom

Svaki je sudionik katehetskoga susreta (npr. vjeronaučnoga ili nekoga drugoga katehetskog susreta s djecom, mladima ili odraslima) pozvan da kao pojedinačna, jedinstvena i neponovljiva osoba - različita od drugih - sudjeluje u ostvarivanju toga susreta kao stvaralačkog komunikacijskog čina/procesa. To znači da su svi sudionici toga susreta pozvani da budu "suautori" katehetskog komunikacijskog čina/događanja u susretu s biblijskim tekstovima: kvalitetnim i kreativnim slušanjem/primanjem riječi (ljudske i Božje) te stvaranjem nove osobne i zajedničke, ljudske i vjerničke, riječi.¹⁷

Voditelj (animator) katehetskih susreta pozvan je, pak, da bude glavni autor (ili još bolje: glavni suautor) katehetskoga komunikacijskog čina. On se stoga treba posebno brinuti o tome da se svatko od sudionika doista može osobno - u svojoj posebnosti i različitosti - doživljajno, spoznajno i djelatno angažirati u kreiranju susreta. Jedan od glavnih uvjeta da bi voditelj u tome uspio jest - njegova dovoljno razvijena sposobnost da se uživi u svakoga pojedinca, da ga upozna i uvažava u njegovim posebnostima s obzirom na

¹⁶ Usp. *Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi* (kratica: *Plan i program*), u brošuri *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture RH*, Školske novine, Zagreb, lipanj 1991, str. 11 - 12. - Usp. također moj članak *Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi*, u *Kateheza*, KSC, Zagreb, 1/1993, str. 35-36. - Navedeni Tillichov citat nalazi se u njegovoj knjizi *Systematische Theologie*, Stuttgart 1956, str. 14 (cit. prema Erich FEIFFEL i dr. (Hrsg.), *Handbuch der Religionspädagogik*, Gerd Mohn - Benziger, Zürich, 1973, Band 1, str. 40).

¹⁷ O shvaćanju i ostvarivanju religioznog odgoja i kateheze kao stvaralačkog komunikacijskoga čina v. J. BARICEVIĆ, *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, str. 51-55; *Kateheza kao trenutak inkulturacije*, str. 425; *Neka pitanja religioznog odgoja i obrazovanja*, str. 175-176 i 179-180 (preciznije bibliografske podatke o tim člancima v. u bilješki 15). - Opširnije o shvaćanju i ostvarivanju kateheze kao komunikacijskog čina v. npr. Odile DUBUISSON, *L'acte catéchétique*, Le Centurion, Paris, 1982.

dob i ostale životne okolnosti te s obzirom na njegove osobne specifičnosti (interese, senzibilitete, doživljajne i intelektualne sposobnosti, predznanje, životna iskustva, vjersku kulturu i vjerničku zrelost, obiteljske i druge prilike u kojima živi, i dr.). Takvo je voditeljevo uživljavanje i uvažavanje svakoga pojedinca, naravno, potrebno i tijekom njegove pripreve za susret i tijekom njegova vođenja/animiranja susreta. To će mu uvelike pomoći da doista pridonese pravoj "individualizaciji" susreta s biblijskim tekstom, da pridonese kvalitetnom i kreativnom dijalogu između svakoga čitatelja/slušatelja i teksta.

Uzimati u obzir razvojnopsihološke mogućnosti i individualne posebnosti te konkretne životne okolnosti svake pojedine osobe tijekom pripreve i tijekom ostvarivanja katehetskoga susreta - znači nastojati što adekvatnije i što kreativnije odgovoriti na pitanje *tko* i na pitanje *gdje* u vezi s tim susretom. Ta su dva pitanja, odnosno konkretni "odgovori" na ta pitanja, zapravo bitne strukturne sastavnice katehetskog komunikacijskog čina: kao strukturni varijabilni preduvjeti toga čina (tj. "antropogeni" i "sociogeni" preduvjeti). O kvaliteti odgovora na ta pitanja bitno ovisi *kvaliteta komunikacijskoga čina* o kojemu je riječ. Tim dvama pitanjima i nastojanjem da voditelj na njih što primjerenije odgovori, upravo se bavimo ističući potrebu uživljavanja u sudionike katehetskog komunikacijskog čina u susretu s biblijskim tekstom.

S pitanjima "tko" i "gdje", naravno, bitno su povezana - u uzajamnoj ovisnosti i interakcijskom suodnosu - pitanja *što* (ciljevi i sadržaji) i *kako* (metodički pristupi i mediji komuniciranja) u katehetskome susretu. Stoga ćemo posebnu pozornost posvetiti dvama daljnjim uvjetima za kvalitetno i cjelovito komuniciranje s biblijskim tekstovima.¹⁸

5. Odabrati i precizirati odgovarajuće ciljeve i sadržajne aspekte u konkretnom susretu s biblijskim tekstom

Biblijski su tekstovi neiscrpivi izvori na koje je potrebno uvijek iznova dolaziti da bismo iz njih crpli onoliko koliko u pojedinim trenucima (životnoj dobi i ostalim životnim okolnostima) možemo.¹⁹ Zato je posve razumljivo da u pripremi vjeronaučnih i drugih katehetskih susreta treba dobro razmisliti kako odgovoriti na pitanje *što*, tj. na pitanje koje je ciljeve moguće i potrebno postići u komunikaciji s konkretnim biblijskim tekstom, te koje je *sadržajne*

---

¹⁸ O uzajamnoj ovisnosti i interakcijskom suodnosu - u oblikovanju i izvedbi katehetskoga susreta - između pitanja "tko", "gdje", "što" i "kako", usp. u RNE 44 te u mojim člancima *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi i Neka pitanja religioznog odgoja i obrazovanja*.

¹⁹ Usp. tekst sv. Efrema o neiscrpivosti Riječi u biblijskim tekstovima te o spremnosti da od punine Riječi primimo onoliko koliko u pojedinom času možemo: u članku A.G. ŠABIĆ, *Komunikacija s Biblijom kao književnomjetničkim djelom*, u *Bogoslouska smotra*, 3-4/1991, 235-236.

aspekte (slojeve) toga teksta moguće i potrebno primiti u komunikaciji s njime. Pri postavljanju ciljeva (općih i pojedinačnih), koji se žele postići u susretu s konkretnim biblijskim tekstom, istodobno treba voditi skrb o tome da u njihovu odabiru i preciziranju (formulaciji) dođu do izražaja njihova spoznajna, doživljajna i djelatna dimenzija, te njihova teološka (vjernička) i antropološka (općeljudska) dimenzija. Drugim riječima, važno je odabrati i primjereno formulirati kognitivne (spoznajne), afektivne (doživljajne) i operativne (djelatne) odgojno-obrazovne ciljeve za susret s konkretnim biblijskim tekstom, i to u njihovoj teološkoj i antropološkoj dimenziji (tj. s teološkog i antropološkog stajališta).²⁰

U odabiru i preciziranju *sadržaja* (sadržajnih slojeva, aspekata) isto je tako prijeko potrebno voditi brigu o mogućnosti njihova primanja na spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini, te o njihovoj teološkoj i antropološkoj vrijednosti.²¹

Naravno, primjerene ćemo ciljeve i sadržaje za susret s konkretnim biblijskim tekstom moći odabrati i precizirati tek ako smo ispunili već naznačena dva temeljna uvjeta: ako smo osobno uspostavili kvalitetnu i što detaljniju komunikaciju s tim tekstom, te ako smo se uspjeli uživjeti - s razvojnopsihološkoga i drugih stajališta - u konkretne sudionike katehetskoga susreta. Tada će nam se, gotovo sasvim spontano, "nuditi" mnoge mogućnosti - i s obzirom na izbor ciljeva i s obzirom na izbor sadržajnih slojeva - da odaberemo one najprikladnije za kreativnu i uspješnu komuni-

20 O općim ciljevima u religioznom odgoju i katehezi v. npr.: RNE 47-48; *Plan i program*, str. 7-11; J. BARIČEVIĆ, *Obnova religioznog odgoja i kateheze...*, str. 52-54; Isti, *Neka pitanja religioznog odgoja...*, str. 177-179; Isti, *Plan i program...* (članak), str. 33-35. - Pri odabiru i preciziranju odgovarajućih općih i pojedinačnih ciljeva u susretu s biblijskim tekstovima, u pripremi vjeronaučnih susreta s djecom i predadolescentima, naravno, potrebno je dobro proučiti kako je vjeronaučna građa oblikovana (sadržajno, metodički i medijski) u vjeronaučnim udžbenicima za osnovnu školu: J. BARIČEVIĆ - A. G. ŠABIĆ - J. TURČINOVIĆ, *Pozvani na gozbu* (kratica: PNG), KS, Zagreb, 1976-1993; J. BARIČEVIĆ - A. G. ŠABIĆ, *Podimo zajedno*, Katekizam 5 (kratica: PZ), KS, Zagreb, 1982-1993; J. BARIČEVIĆ - A. G. ŠABIĆ, *Put u slobodu*. Katekizam 6 (kratica: PUS), KS, ZAGREB, 1984-1993; J. BARIČEVIĆ - A. G. ŠABIĆ - B. DUDA - J. TURČINOVIĆ i dr., *Snagom Duga* (kratica: SD), KS, Zagreb, 1977-1993; i drugim vjeronaučnim udžbenicima. - Očito, neki su opći i pojedinačni ciljevi, bar implicitno, naznačeni formulacijama naslova pojedinih tematskih cjelina, pojedinih vjeronaučnih jedinica te pojedinih tematskih/sadržajnih aspekata u nekim vjeronaučnim jedinicama u *Planu i programu katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi*.

21 O izboru sadržaja u religioznom odgoju i katehezi općenito, usp. RNE 32-52 (osobito br. 43) te u mojim člancima navedenim u bilješki 20. - Pri izboru i preciziranju pojedinih sadržajnih aspekata/slojeva u susretu s biblijskim tekstovima, ako je riječ o vjeroučenicima osnovne škole, također je potrebno najprije dobro proučiti koji aspekti/slojevi dolaze do izražaja u *Planu i programu* te u udžbenicima PNG, PZ, PUS, SD i *drugim vjeronaučnim udžbenicima*. Dakako, vjeroučitelji će se pri tome služiti drugom prikladnom literaturom. Osim toga, napominjem da će im spomenuti vjeronaučni udžbenici, prvotno namijenjeni vjeroučenicima osnovne škole, pri izboru i preciziranju sadržajnih aspekata u pojedinim biblijskim tekstovima moći korisno poslužiti i za pripremu katehetskih susreta s mladima i odraslima.

kaciju s konkretnim biblijskim tekstom u konkretnom katehetskom susretu s djecom, s mladima i s odraslima.²²

6. Odabrali primjeren metodički pristup u konkretnom susretu s biblijskim tekstom

Riječ je, očito, o tome da u katehetskoj komunikaciji s konkretnim biblijskim tekstom što kreativnije i što uspjelije odgovorimo na pitanje kako.

Pod *metodičkim "sustavom"* ovdje razumijevam temeljni metodički pristup u oblikovanju tijeka konkretnoga katehetskoga susreta. Taj tijek, razumljivo, treba biti osmišljen (osobito treba biti u skladu s ciljevima i sadržajima), racionalan i ekonomičan (prikladan da se u određenom vremenu i određenim drugim okolnostima postignu što bolji rezultati), unaprijed dovoljno precizno oblikovan (dobro pripremljen) i istodobno posve "otvoren" (tj. takav da se, tijekom izvođenja susreta, u nj može na kreativan način ugraditi ono nepredviđeno i nepredvidivo: ono što se u stvaralačkom katehetskom komunikacijskom činu neplanirano događa, zahvaljujući jedinstvenom doprinosu svakoga sudionika u ostvarivanju toga čina).

Od različitih metodičkih "sustava", primjenjivih u religioznom odgoju i katehezi, kao prikladne za katehetsku komunikaciju s biblijskim tekstovima u ovom bih kontekstu posebno spomenuo: *interpretacijsko-analitički, meditacijsko-stvaralački, problemsko-stvaralački, integrativno-terapijski te kombinirani metodički "sustav"*.²³

22 *Osoban i izravan susret s biblijskim tekstom*, o kojem je riječ, potrebno je ostvarivati postupno, višeslojno i što cjelovitije: od prvoga spontanoga susreta s cjelinom teksta te tijekom i nakon pojedinih "hermeneutičkih krugova".

23 Spomenuti i neki drugi metodički "sustavi"/pristupi u religioznom odgoju i obrazovanju, u nas se, teorijski i praktično, uspostavljaju i razrađuju *posljednjih dvadesetak godina*, osobito u bivšoj Ekipi PAKS (Pastoralno-katehetska služba "Kršćanske sadašnjosti", 1973-1979), u sklopu Katehetskih ljetnih škola (od 1974), u interdisciplinarnoj Katehetskoj radnoj ekipi SYMBOLON (od 1979) te na Katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu (od 1978). - Pri uspostavljanju i razradbi tih metodičkih "sustava"/pristupa, nastojali smo istodobno voditi brigu o *kontinuitetu i napretku* didaktičko-metodičkih teorijskih promišljanja i praktičnih ostvarenja u nas i u svijetu *posljednjih stotinjak godina*: u prvom redu na području *religiozne pedagogije i katehetike*, ali u *interdisciplinarnom suodnosu s* didaktičko-metodičkim teorijskim i praktičnim pristupima na *drugim područjima odgoja i obrazovanja*, posebno na području književnoga, likovnoga, galzbenoga, scenskoga i medijskoga odgoja i obrazovanja. Dakako, u svojim smo *didaktičko-metodičkim* promišljanjima i praktičnim ostvarenjima trajnu brigu vodili o neraskidivoj povezanosti s *korespondirajućim* teološkim i antropološkim *"matičnim" znanstvenim disciplinama* (biblijskim i drugim teološkim disciplinama, znanosti o književnosti, lingvistici, komunikologiji, filozofiji, psihologiji, sociologiji, pedagogiji, i dr.).

S obzirom na nazive metodičkih "sustava", o kojima je riječ, napominjem da smo sasvim svjesni njihove nedostatnosti. Prvo, svaki bi metodičko-komunikacijski "sustav"/pristup trebao biti *stvaralački* (a ne samo *problemski i meditacijski*). Zato bi se pridjev "stvaralački" jednostavno mogao ispustiti iz dotičnih naziva. No ako ga ipak ponekad ostavljamo u nazivu, onda time samo želimo naglasiti da nije riječ o bilo kakvom problemskom ili meditacijskom pristupu, nego o takvome u kojemu bi kreativnost svih sudionika trebala doći do izražaja (dakako, svjesni smo opasnosti *"inflacije"* riječi *kreativan, stvaralački, kreativnost, stvaralaštvo*). Drugo, zabuni može pridonijeti i naziv *"integrativno-terapijski"* metodički pristup. Očito, takvim nazivom želimo istaknuti da je riječ o pristupu u kojemu

6.1 O interpretacijsko-analitičkom metodičkom sustavu/pristupu

U našoj je novijoj katehetskoj teoriji razrađen i u praksi primjenjivan osobito *interpretacijsko-analitički metodički sustav/pristup* u susretu s biblijskim tekstovima.²⁴

u znatnoj mjeri dolazi do izražaja "terapijska", "iscjeliteljska" dimenzija (iako svaki kreativan i kvalitetan odgoj, i to ne samo preventivno, pridonosi duševno-tjelesnoj integraciji, duševno-tjelesnom iscjeljivanju, zdravlju). Naravno, ni u kom slučaju ne bismo željeli takvim nazivom neke sugerirati da pomisli kako bi se duševnom terapijom (psihoterapijom ili psihijatrijom) smio baviti netko tko za to nije dovoljno stručan. - Zbog navedenih razloga o nedostatnosti nazivlja o kojemu je riječ, u daljnjoj ću ga uporabi često relativizirati skraćenim nazivima: *problemski, meditacijski, integrativni metodički* (metodičko-komunikacijski) sustav/pristup.

- ²⁴ Taj je metodički "sustav"/pristup najzastupljeniji u našim vjeronaučnim udžbenicima PNG, PZ, PUS i SD. To je posve razumljivo, jer je riječ o djeci i predadolescentima (vjeroučenicima osnovne škole) i jer su biblijski i drugi književnoumjetnički tekstovi vrlo prikladni za oblikovanje vjeronaučnih susreta prema tom "sustavu"/pristupu, osobito u kombinaciji s meditacijsko-stvaralačkim metodičkim "sustavom" (i to ne samo u katehetskim susretima s djecom i predadolescentima nego i u susretima s mladima i odraslima). - U teorijskoj i praktičnoj razradbi interpretacijsko-analitičkoga metodičkoga "sustava" istodobno smo se nadahnjivali rezultatima katehetskih didaktičko-metodičkih istraživanja te rezultatima metodičkih istraživanja na području književnog odgoja i obrazovanja u nas i u svijetu. - O teorijskoj razradbi te o praktičnom ostvarivanju toga metodičkoga "sustava" u religioznom odgoju i katehezi u nas usp. radove A. G. ŠABIĆ: *dva rada* navedena u *bilješkama 1 i 2. Izbor i interpretacija literarnih i biblijskih tekstova u religioznom odgoju i katehezi*, u časopisu *Religiozni odgoj i kateheza* (kratica: ROK), KS, Zagreb, 1/1979, str. 28-38; *Interpretacija likova u literarnim i biblijskim tekstovima*, u ROK, 2/1979, str. 53-65; *Književni i drugi oblici estetskog odgoja - doprinos razvitku cjelovite osobe*, u Pavao CRNJAC i Milan ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Odgoj i predanje vjere*. Zbornik radova XV. i XVI. katehetske ljetne škole, KS, Zagreb, 1988, str. 178-191. U tim člancima autorica navodi više radova naših metodičara s područja književnog odgoja i obrazovanja (radove Dragutina ROSANDIĆA, Stjepka TEŽAKA, Zvonimira DIKLICA, Leopoldine Veronike BANAS i drugih metodičara te više svojih radova s toga područja), iz čega je razvidno da smo se pri teorijskoj i praktičnoj razradbi odnosno u katehetskoj transpoziciji interpretacijsko-analitičkoga "sustava", primjenjivoga u religioznom odgoju i katehezi kada je riječ o susretu s biblijskim i drugim književnoumjetničkim tekstovima, u znatnoj mjeri nadahnjivali elementima "školske interpretacije" književnoumjetničkih tekstova, koja je u nas u nastavi književnosti vrlo zastupljena posljednjih tridesetak godina. Dakako, u *katehetskoj* smo *transpoziciji* istodobno vodili brigu o *dotirnim točkama* književnoga i vjerskoga odgoja i obrazovanja te o velikim razlikama između ta dva odgojno-obrazovna područja. - O *školskoj interpretaciji*" književnoumjetničkih tekstova v. npr. D.ROSANDIĆ, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1986, str. 222-232 (i na drugim mjestima u toj knjizi, navedenima u kazalu pojmova, na str. 738).

Od strane religiozopedagoške/katehetske literature, u kojoj se mogu naći korisni elementi za kreativno teorijsko i praktično oblikovanje interpretacijsko-analitičkoga pristupa biblijskim tekstovima, usp. npr.: Gerhard RÖCKEL, *Die Arbeit mit den Texten im Religionsunterricht*, Calweier - Kösel, Stuttgart - München, 1973; Alex STÖCK, *Umgang mit theologischen Texten*, Benziger, Zürich, 1974; Edgar Josef KORHERR, *Methodik des Religionsunterrichts*, Jugend und Volk - Österreichischer Bundesverlag, Wien - München, 1977; Fritz WEIDMANN (Hrsg.), *Didaktik des Religionsunterrichts*, Auer, Donauwörth, 3. Auflage, 1983; Johann HOFMEIER, *Kleine Fachdidaktik Katholische Religion*, Kösel, München, 1983; Erich FEIFEL i dr. (Hrsg.), *Handbuch der Religionspädagogik*, Band 2, Benziger, Zürich, 1974; Günther STACHEL, *Erfahrung interpretieren*. Beiträge zu einer konkreten Religionspädagogik, Benziger, Zürich, 1982; Bernhard GROM, *Methoden für Religionsunterricht, Jugendarbeit und Erwachsenenbildung*, Patmos, Düsseldorf, 7. Auflage, 1985; *Praktični rad s Biblijom* (s njem izvornika prev. Jerko Fućak), II. dopunjeno izdanje, KS, Zagreb, 1991; G.STACHEL, *Biblijska didaktika*, u *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon* (kratica: RPKL), KSC, Zagreb, 1991 (leksikonska jedinica "biblijska didak-

Globalnu strukturu tijeka katehetskoga susreta, oblikovanoga prema tom metodičkom sustavu (pristupu), možemo naznačiti ovim fazama:

1) *meditativno-molitveni početak* (kojim se već počinje ostvarivati temeljno ozračje u kojemu će se susret događati i temeljno usmjerenje susreta; u oblikovanju početnih meditativno-molitvenih trenutaka, naravno, mogu se ugraditi instrumentalna glazba odnosno pjesma, i drugi mediji);

2) *motivacija* (doživljajno-spoznajna priprema za primanje biblijskog teksta, duševno-tjelesno i duhovno-vjerničko "otvaranje" biblijskome tekstu);

3) *najava teksta* (kratka naznaka biblijskog teksta, s eventualnom kratkom "lokalizacijom" ili vrlo kratkim objašnjenjem riječi bitnih za ostvarenje prvoga susreta s tekstem);

4) *prvi susret s tekstem* (taj se prvi susret s cjelinom teksta može ostvariti tzv. interpretativnim čitanjem, govorenjem teksta naizust, umjetničkim čitanjem ili umjetničkim govorenjem teksta, čitanjem teksta u sebi, pripovijedanjem biblijskoga teksta - sve ovisno o naravi teksta, o ciljevima susreta, o dobi i drugim životnim okolnostima sudionika...);

5) *kratka stanka* (psihološka odnosno doživljajno-spoznajna stanka, trenuci šutnje u kojima se nastavlja prvo odjekivanje teksta u našoj nutрини, osobito na percepcijsko-fantazijskoj i doživljajnoj razini);

6) *izražavanje prvih dojmova, doživljaja, zapažanja* (riječ je o spontanom, verbalnom ili neverbalnom, iskazivanju prvih odjeka nastalih u slušatelja/čitatelja u njihovu prvom susretu s tekstem);

7) *interpretacija u užem smislu* (faza u kojoj se ostvaruje sve dublje i strukturiranije fantazijsko-doživljajno i spoznajno poniranje u biblijski tekst: riječ je o višestrukome, slojevitome i raznolikome interpretacijsko-analitičkom procesu, ovisno o naravi biblijskoga teksta, o ciljevima komunikacije s tekstem, o dobi sudionika susreta i o drugim činiteljima toga procesa);

8) *sinteza* (integriranje i sažimanje glavnih rezultata rada, glavnih elemenata onoga što se "dogodilo" tijekom interpretacijsko-analitičkoga procesa u susretu s biblijskim tekstem: i na percepcijsko-fantazijskoj, i na doživljajnoj, i na spoznajnoj i na djelatnoj razini);

9) *aktualizacija* (transfer, prijenos, primjena u osobnom životu, pojedinačnom i zajedničkom, onoga što se u susretu doživjelo i spoznalo).

10) *meditativno-molitveni završetak* (u kojemu dolazi do izražaja nešto od onoga bitnoga što se u susretu dogodilo; u oblikovanje meditativno-molitvenoga završetka također se mogu ugraditi instrumentalna glazba/pjesma i drugi mediji).

---

tika" prevedena je iz talijanskoga izvornika Leksikona; tal. "didattica biblica" odnosno njem. "Bibeldidaktik" u hrvatskom bi didaktičko-metodičkom terminološkom kontekstu bolje bilo prevesti "metodički pristup Bibliji").

6.2 O meditacijsko-stvaralačkom metodičkom sustavu/pristupu

Meditacijsko-stvaralački metodički sustav/pristup biblijskim tekstovima također je jedan od najprikladnijih za oblikovanje katehetskih susreta s osobama svih dobi. Meditativno primanje biblijskoga teksta i meditativno poniranje u taj tekst omogućuju da se s biblijskim tekstom susrećemo cjelinom svoga bića (svojim osjetilima, maštom, osjećajima, intuicijom, razmišljanjem i ostalim svojim duševno-tjelesnim i duhovnim sposobnostima).

Taj ćemo sustav/pristup odabrati osobito u slučajevima kada je riječ o onim biblijskim tekstovima koji su po svojoj naravi "meditativni" (tekstovi bogati pjesničkim slikama, kratki biblijski izričaji u kojima je zgusnuto duboko općeljudsko i vjerničko iskustvo, i dr.) te koje smo već bar donekle upoznali. Dakako, izbor će toga metodičko-komunikacijskoga pristupa, kao i ostalih pristupa (interpretacijsko-analičkoga, problemsko-stvaralačkoga, i dr.), uvelike ovisiti o konkretnim ciljevima susreta te o senzibilitetima i meditacijskom iskustvu katehizanata i kateheta.²⁵

25 Meditacijsko-stvaralački "sustav"/pristup također je razmjerno često zastupljen u našim vjeronaučnim udžbenicima PNG, PZ, PUS i SD, osobito u kombinaciji s interpretacijsko-analičkim "sustavom". Navodim nekoliko tema iz tih udžbenika, koje se mogu oblikovati prema meditacijskom "sustavu". "Nitko nije govorio kao Isus" (PGN, str. 25-28); "Isus rado moli" (PNG, str. 41); "Moliti znači razgovarati s Bogom" (PNG, str. 42-43); "Molitva je vrijeme susreta" (PZ, str. 66-71); "Izlazak iz ropstva u slobodu" (PUS, str. 30-31, 34); "Oduševljenje za život i ljubav" (SD, str. 36-44).

Meditaciji se, inače u našoj katehetskoj obnovi *posljednjih dvadesetak godina* posvetila razmjerno znatna pozornost. To se, osim u spomenutim vjeronaučnim udžbenicima (čak se u PZ na str. 195 i u SD na str. 231 tumači pojam "meditacija"), očitovalo npr. u objavljivanju vrlo stručnih knjiga za *uvodjenje u "naravnou" i kršćansku meditaciju*. Među takve pripadaju prijevodi knjiga njemačkog katehetečara Klemensa TILMANNA u izdanju "Kršćanske sadašnjosti" iz Zagreba: *Uvod u meditaciju 1* (1981); *Uvod u meditaciju 2*. Naravna meditacija (1981); *Uvod u meditaciju 3*. Praktične vježbe (1981); *Kršćanska meditacija 1*. Bit i stupnjevi (1983); *Kršćanska meditacija 2*. Vježbe i tekstovi; *Kršćanska meditacija 3*. Uvod i osnovna iskustva (1983); *Kršćanska meditacija 4*. Daljnji koraci i drugi putovi (1983). Napominjem da je Tilmannov Uvod u meditaciju na hrvatskom objavljen već 1975. u jednome svesku pod naslovom *Meditacija - temeljna ljudska dimenzija*, i to u nizu "katehetski priručnici" Pastoralno-katehetske službe "Kršćanske sadašnjosti". - *Meditaciji biblijskih sadržaja* (biblijskih tekstova i slika) posvećen je i jedan dio već spomenute knjige *Praktični rad s Biblijom*, str. 145-181 (no, primijetio bih da bi izraze/naslove "Biblische Textmeditation" i "Biblische Bildmeditation" bilo mnogo bolje prevesti "meditacija biblijskih tekstova" i "meditacija nad biblijskim slikama" nego "razmatranje biblijskoga teksta" i "biblijsko razmatranje nad slikom"; "meditacija", naime, znači i "razmatranje", ali i mnogo više od toga. - Za uvodjenje u kršćansku meditaciju mogu korisno poslužiti i dvije knjižice Tomislava IVANČICA: *Oče... Upute i predlozi za kršćansku meditaciju*, Biblioteka Koraci, Zagreb, 1982; 33 *meditacije*. Na putu do smisla, Koraci, Zagreb, 1983.

O *meditacijskom pristupu biblijskim tekstovima* vrlo se korisne naznake ili razradjenje postavke mogu naći u *stranoj religioznopedagoškoj literaturi* navedenoj u bilješci 24 (posebno u G. STACHEL, *Erfahrung interpretieren*). Osim toga, za religioznopedagoški/katehetski rad, među ostalima, korisno mogu poslužiti ovi radovi/knjige o molitvi i meditaciji: G. STACHEL, *Religionspädagogik des Gebets und der Meditation*, u F. FEIFEL i dr. (Hrsg.), *Handbuch der Religionspädagogik*, Band 3, Benziger, Zürich, 178-193; Albert BIESINGER (Hrsg.), *Meditation im Religionsunterricht*. Theoretische und schulpraktische Perspektiven, Patmos, Düsseldorf, 1981; Luis Jorge GONZALES, *La prière voie*

Temeljnu globalnu strukturu tijeka meditacijsko-stvaralačkoga metodičkoga "sustava" možemo naznačiti ovim fazama:

1) *meditativno-molitveni početak* (tako oblikovan da se njime implicitno već počinje ostvarivati nešto od onoga što će se u susretu dogoditi, čemu može pridonijeti i vrlo kratak uvod u molitvu odnosno u oblikovanje tih početnih meditativno-molitvenih trenutaka);

2) *duševno-tjelesna priprema s najavom teksta* (kratkim, meditativno intoniranim, uputama potaknuti na ostvarivanje duševno-tjelesnih predispozicija za sabrano i opušteno susretanje s biblijskim tekstom, čemu može pridonijeti i meditativna glazba; kratka najava teksta s eventualnom lokalizacijom i drugim kratkim uputama za uspješniji susret s tekstom);

3) *prvi meditativni susret s biblijskim tekstom* (interpretativnim meditativnim čitanjem, meditativnim govorenjem biblijskog teksta naizust, meditativnim umjetničkim govorenjem teksta, meditativnim čitanjem teksta u sebi, meditativnim pripovijedanjem odnosno govorenjem bitnoga sadržaja biblijskoga teksta...);

4) *meditacija u užem smislu* (meditativno poniranje u pojedine slojeve i u cjelinu biblijskoga teksta, koje se događa percepcijskim, imaginacijsko-intuicijskim i doživljajno-spoznajnim "prepuštanjem" tekstu, te koje uključuje i aktualizacijsku dimenziju u susretu s tekstom; to poniranje/prepuštanje može se ostvarivati u više "podfaza" i različitim metodičkim postupcima: npr. fantazijskim zamišljanjem pojedinih prizora iz biblijskih tekstova, meditativnim oživljavanjem pjesničkih slika, meditativnim poistovjećivanjem s biblijskim likovima; meditativnim promatranjem likovne reprodukcije ili slušanjem glazbenog djela, kojima se "nudi" likovna odnosno glazbena interpretacija biblijskoga teksta, i dr.);

5) *stvaralačko izražavanje* (u katehetskim i sličnim susretima, oblikovanim prema meditacijsko-stvaralačkom "sustavu", važno je, upravo radi što dubljeg i što cjelovitijega poniranja u biblijski tekst, na stvaralački način - usmeni, pismeni, likovni, scenski ili neki drugi način - izraziti bar nešto od onoga što smo doživjeli i spoznali u susretu s biblijskim tekstom, te nešto od onoga što smo odlučili provesti u djelo u oblikovanju našega daljnega života);

6) *međusobna komunikacija* (iako se tijekom različitih oblika stvaralačkoga izražavanja već počela spontano ostvarivati dublja međusobna komunikacija, dobro je omogućiti sudionicima katehetskoga susreta da tu komunikaciju nastave još izrazitije produbljivati "osvrtnom", izricanjem "odjeka" na ono što su čuli, zapazili, doživjeli i spoznali dok su drugi "govorili");

---

d'intégration, Cerf, Paris, 1987; Charles-André BERNARD, *Méditation*, u *Dictionnaire de la vie spirituelle*, Cerf, Paris, 1983, str. 673-677; Sandro SPINSANTI, *Corps*, u *Dictionnaire de la vie spirituelle*, str. 203-216; André DODIN, *Méditation chrétienne*, u *Dictionnaire des religions*, PUF, Paris, str. 1984; Wolfgang STECK, *Meditation*, u *Wörterbuch des Christentums*, Gerd Mohn - Benziger, Zürich, 1988, str. 789-790.

tako se, naime, istodobno ostvaruju još dublja i cjelovitija komunikacija s biblijskim tekstom te još dublja, kreativnija i autentičnija komunikacija među konkretnim osobama, što je jedan od bitnih preduvjeta za ostvarivanje kreativnoga i autentičnoga vjerničkoga zajedništva);

7) *sinteza s aktualizacijom* (iako se tijekom cijeloga meditacijskoga susreta spontano i postupno već počelo ostvarivati integriranje i sažimanje glavnih elemenata onoga što se u susretu "dogodilo", ipak je dobro i potrebno pri kraju susreta ostvariti cjelovitiju i osmišljeniju sintezu onoga što smo u susretu doživjeli i spoznali te što smo, kao važno i aktualno za naš pojedinačni i zajednički život, odlučili provesti u djelo; ta se sinteza s aktualizacijom, dakako, može i treba ostvariti na vrlo raznolik i kreativan način, različitim oblicima verbalnoga, neverbalnoga i verbalno-neverbalnoga govora: usmenoga, pismenoga, likovnoga, scenskoga, audiovizualnoga, i dr.);

8) *meditativo-molitveni završetak* (iako je za svaki katehetski susret potrebno predvidjeti što kreativniji meditativno-molitveni završetak, za susret oblikovan prema meditacijsko-stvaralačkom "sustavu" to vrijedi na poseban način: molitva bi, zapravo, trebala biti vrhunac meditacijskoga susreta s biblijskim tekstom, molitva kojom izražavamo svoj najdublji i najautentičniji odnos vjere, nade i ljubavi prema Bogu i jednih prema drugima; možda će nam se događati, nakon kvalitetnog i kreativnog meditacijskoga susretanja s biblijskim tekstovima, da naši katehetski susreti završe kontemplativnom molitvom: molitvenim "motrenjem" dubokih otajstava vjere, doživljenih i spoznatih u susretu s biblijskim tekstom, osobito onih koja se posebno tiču našega vjerničkoga odnosa prema Bogu i prema našim bližnjima).²⁶

6.3 O problemsko-stvaralačkom sustavu/pristupu u susretu s biblijskim tekstovima

Problemsko-stvaralački metodički sustav/pristup također može biti prikladan za katehetsku komunikaciju s biblijskim tekstovima, osobito ako je riječ o problemski intoniranim tekstovima (usp. mnoge psalme, mnoge tekstove iz proročkih knjiga, Knjigu o Jobu, mnoge evangeoske tekstove, i dr.) te ako je riječ o susretima s mladima i odraslima (mladi i odrasli, naime,

---

²⁶ U vezi s time podsjećam na klasičnu srednjovjekovnu naznaku temeljne dinamike/strukture meditacijskoga procesa u susretu s biblijskim tekstovima: *lectio* (čitanje) - *meditatio* (meditacija) - *oratio* (molitva) - *contemplatio* (kontemplacija). Augustinac HUGO OD SV. VIKTORA, francuski teolog, filozof i učitelj duhovnosti (1906-1141), naznačuje pet stupnjeva u meditaciji Sv. pisma: *lectio* - *meditatio* - *oratio* - *actio* - *contemplatio*. U "benediktinskoj metodi" obično se naznačuju tri strukturalna dijela biblijske meditacije: *lectio* - *meditatio* - *oratio*. Naravno, gore spomenuta četverodijelna temeljna struktura meditacijskoga procesa u sebi uključuje i aktualizacijsku dimenziju (tj. "akciju" koju spominje Hugo od Sv. Viktora), a trodijelna struktura "benediktinske metode" pak u sebi uključuje "akciju" i "kontemplaciju" (o tome svjedoči geslo benediktinske duhovnosti: "Ora et labora!": "Moli i radi!"). Usp. već nav. dj. Luis Jorge GONZALES, *La pière voie d'intégration*, str. 192 i 196. Usp. također André DODIN, *Méditation chrétienne*, u nav. dj., str. 1080.

zahvaljujući svojim životnim iskustvima i doživljajno-spoznajnim mogućnostima, mogu biti vrlo osjetljivi za svjetlo i snagu koje im biblijska riječ može pružiti u njihovu razmišljanju o važnim životnim pitanjima/problemima).

Elementi problemsko-stvaralačkog sustava također se vrlo često mogu kombinirati s drugim metodičkim sustavima u susretu s biblijskim tekstovima (interpretacijsko-analitičkim, meditacijsko-stvaralačkim, integrativno-terapijskim, i dr).²⁷

Temeljnu globalnu strukturu tijeka katehetskoga susreta, oblikovanoga prema tom sustavu/pristupu, možemo naznačiti ovim fazama:

1) *meditativno-molitveni početak* (dobro je da početni meditativno-molitveni trenuci svojom problemskom intoniranošću u stanovitoj mjeri već naznačuju temeljno ozračje u kojem će se katehetski susret "događati"; time se ostvaruje i motivacijska uloga tih početnih trenutaka susreta);

2) *najava biblijskoga teksta te provjera dosadašnje recepcije/poznavanja teksta* (ako tekst nije dovoljno poznat sudionicima susreta, kratko ćemo ga najaviti, te ćemo, nakon eventualne njegove kratke lokalizacije i kratkih prijeko potrebnih objašnjenja ključnih riječi/pojmova, prijeći na izravan

²⁷ *Problemski je pristup u novijoj religioznopedagoškoj/katehetskoj teoriji i praksi* (osobito nakon "antropološkog zaokreta" u teologiji i katehezi šezdesetih i početkom sedamdesetih godina) razmjerno vrlo zastupljen, iako ne uvijek na dovoljno domišljen i osmišljen način. Za taj je pristup karakteristično osobito to da se u vjerskome odgoju i obrazovanju posebno uvažavaju - kao jedno od bitnih polazišta odnosno težišta - *temeljna čovjekova pitanja/iskustva*. No, problemski se pristup na različitim jezično-kulturnim područjima pojavljuje pod različitim nazivima: "antropološka kateheza", "induktivna kateheza", "problemski orijentiran vjeronauk", "emancipacijski religiozni odgoj", "politička kateheza", "kateheza oslobođenja", "korelacijski pristup vjerskom odgoju i obrazovanju" i sl. (v. o tome npr. J. BARIČEVIĆ, *Tipovi komunikacije u katehezi*, u nav. dj., str. 167-171). - O problemskome pristupu u religioznom odgoju i katehezi v. u *stranoj religioznopedagoškoj/katehetskoj literaturi navedenoj u bilješci 24*.

Prema našem *Planu i programu* te prema našim *vjeronaučnim udžbenicima* za osnovnu školu (osobito za VI, VII i VIII razred), moguće je neke vjeronaučne susrete oblikovati prema problemskom metodičkom "sustavu" (u "čistom" ili kombiniranom obliku), ali bez pretjerivanja u "problematiziranju", jer je još riječ o djeci ili predadolescentima. Problemski se (potpuno ili pretežno ili samo vrlo djelomično) mogu oblikovati vjeronaučni susreti npr. o ovim temama iz *Plana i programa* odnosno *vjeronaučnih udžbenika*: "Zašto se mnogi među nama osjećaju osamljenima i strancima?" (PUS, str. 8); "Kakvi su nam susreti u kršćanskoj zajednici, u školi...?" (PUS, 9-11); "Što znači biti slobodan?" (PUS, 23-25); "O doživljavanju 'sukoba generacija' u pubertetu" (Plan i program, VII razr. nast. jed. 7); "Deset zapovijedi" ne sputavaju nego omogućuju pravu slobodu" (PUS, 184); "Kad bismo živjeli prema 'Deset zapovijedi'" (PUS, 185-187); "Proroci ustaju protiv kršenja Božjega Saveza" (PUS, 118-119); "Proroci podižu glas protiv gaženja ljudskih prava" (PUS, 119-120); "Susret s onima koji ne vjeruju" (SD, 128-130); "Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda" (SD, 158-159).

Problemskom nastavom, kao posebnim "nastavnim sistemom", u nas se u posljednjih tridesetak godina s općedidaktičkoga stajališta osobito bavio Vladimir POLJAK (v. njegove knjige: *Didaktika*, Školska knjiga, II. izdanje, Zagreb, 1980; *Nastavni sistemi*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1977). - O "problemsko-stvaralačkom sistemu" u nastavi književnosti v. npr. D. ROSANDIĆ, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, str. 205-206 i na drugim mjestima navedenima u pojmovnom kazalu.

susret s cjelinom teksta; ako pak pretpostavljamo da sudionici u velikoj mjeri poznaju tekst, jer smo se npr. na nekom od prošlih susreta s njima dogovorili da ga pročitaju te da ga nastoje što bolje primiti/upoznati, na prikladan čemo i motivacijski djelotvoran način nastojati provjeriti stupanj njihove recepcije odnosno poznavanja teksta);

3) *susret s cjelinom biblijskoga teksta* (npr. interpretativnim čitanjem, čitanjem u sebi, slušanjem umjetničkoga govorenja teksta, govorenjem teksta naizust, što vjernijim kazivanjem bitnoga sadržaja biblijskoga teksta);

4) *stvaranje problemske situacije* (riječ je o osvješćivanju, dozivanju u svijest problema/pitanja prisutnih istodobno u biblijskome tekstu i življenome iskustvu sudionika susreta; u tom "osvješćivanju" problema/pitanja vrlo aktivnu ulogu istodobno imaju voditelj/animator, sudionici susreta te prikladni tekstovni, vizualni, audovizualni i drugi mediji koji nam zapravo omogućuju da stupimo u komunikaciju s mnogim drugim, fizički odsutnim, sugovornicima; problemska se situacija može ostvarivati vrlo različitim metodičkim postupcima: verbalnim evociranjem problema podsjećajući na životna iskustva/pitanja, iznošenjem oprečnih mišljenja, postavljanjem teza te njihovim argumentiranim prihvaćanjem ili neprihvaćanjem, citiranjem biblijskih ili izvanbiblijskih aforizama, poslovice i drugih kraćih izreka koje u sebi sadrže vrlo zgusnuta i duboka životna općeljudska i vjernačka iskustva/pitanja, čitanjem izbora kraćih književno-umjetničkih, biblijskih i drugih problemskih tekstova, evociranjem problema/pitanja s pomoću umjetničkih reprodukcija, simboličkih fotografija, fotomontaža, dijamontaža, kraćih filmova te kraćih videoreportaža i drugih videoprograma, i dr.);

5) *izdvajanje i preciziranje problema te naznaka metodičkih uputa i izvora (medija) za rješavanje problema* (iako je prijeko potrebno posvetiti dovoljno vremena stvaranju problemske situacije, jer se osvješćivanjem i osobnim iskazivanjem problema ti problemi zapravo u znatnoj mjeri već rješavaju, ipak treba posebnu skrb voditi o tome da se sudionici susreta ne "izgube" u mnoštvu problema; zato je vrlo važno nakon stanovitog vremena izdvojiti i precizirati problem/probleme koji će se rješavati u daljnjem tijeku susreta; isto tako posebnu skrb treba posvetiti izboru i preciziranju prikladnih metoda odnosno metodičkih postupaka te prikladnih izvora/medija za uspješno rješavanje problema);

6) *samostalno pojedinačno i grupno rješavanje problema* (očito, u problemsko-stvaralačkom metodičkom sustavu ta je "faza" jedna od najkarakterističnijih; voditelji odnosno animatori susreta posebno će nastojati voditi brigu o "ravnoteži" između samostalnoga pojedinačnoga i grupnoga rada: bogatstvo, naime, grupnoga rada uvelike ovisi o kvaliteti onoga što pojedinac unosi u taj rad, a bogatstvo pojedinačnoga rada ovisi, pak, o kvaliteti onoga što se događa u grupnome radu);

7) *priopćavanje rezultata rada, dopune i korekcije tih rezultata* (riječ je o fazi u kojoj se istodobno događaju ovi važni procesi: proces "verifikacije", tj. provjere postignutih rezultata u samostalnome radu, proces osobnoga pojedinačnoga i grupnoga izražavanja te proces intenzivnije i dublje međusobne komunikacije; u dopunjavanju i korigiranju rezultata samostalnoga rada treba omogućiti da što veći broj sudionika dođe do izražaja, pa je uloga voditelja/animatora u toj fazi posebno važna, osobito u pitanjima u kojima se očekuje njegova stručnost, iskustvo i vjerničko svjedočenje; voditelj/animator i ostali sudionici susreta, dakako, nastojat će poštivati sugovornike u iznošenju rezultata rada i u raspravi o njima, pa i onda kada ne govore ispravno, ali će isto tako sasvim slobodno i "hrabno" iznositi svoje mišljenje odnosno uvjerenje, vodeći osobitu skrb o vjerničkom svjedočenju u skladu s porukom i iskustvom kršćanske vjere);

8) *sinteza* (pri kraju susreta važno je ostvariti što osmišljenije i što cjelovitije integriranje i sažimanje glavnih rezultata rada ostvarenih tijekom susreta imajući dakako, u vidu da se to integriranje i sažimanje u stanovitoj mjeri događalo tijekom cijeloga susreta, osobito u prethodnoj fazi; naravno, sinteza se može ostvarivati različitim oblicima stvaralačkoga izražavanja: usmenim, pismenim, likovnim, scenskim, audiovizualnim, i dr.; ako na jednome susretu ima dovoljno vremena, te ako ima još problema koje treba izdvojiti, precizirati i rješavati, onda se ne ostvaruje cjelovita završna nego samo djelomična "privremena" sinteza, izdvajaju se i preciziraju novi zadaci (problemi) za samostalno rješavanje; ako za to nema vremena, novi se zadaci/problemi preciziraju i daju za rješavanje kod kuće ili se ostavljaju za rješavanje na sljedećem susretu);

9) *aktualizacija* (kako je već istaknuto o drugim metodičkim sustavima, proces aktualizacije događa se postupno tijekom cijeloga susreta, osobito tijekom središnjih i završnih faza, ali je i u problemsko-stvaralačkom "sustavu" izdvajamo kao posebnu "fazu", da bismo time izričitije naglasili njezinu važnost; naravno, tu "fazu" možemo smatrati sasatavnim dijelom odnosno "podfazom" sintetičko-aktualizacijske faze, kao što sam to naznačio u meditacijsko-stvaralačkom "sustavu", nazvavši sedmu fazu "sintezom i aktualizacijom");

10) *meditativno-molitveni završetak* (posve je razumljivo da i katehetski susret, strukturiran prema problemskom metodičkom pristupu, završi sa što kreativnije oblikovanim meditativno-molitvenim trenucima, jer je stvaralačko molitveno izražavanje jedno od najspecifičnijih obilježja vjeronaučnih i drugih katehetskih susreta; takvo molitveno izražavanje može biti jedno od najdragocjenijih iskustava za mlade i odrasle koji o svojoj vjeri, uključujući i njezinu molitvenu dimenziju, žele kritički odnosno problemski razmišljati).

6.4 O integrativno-terapijskom sustavu/pristupu u susretu s biblijskim tekstovima

U nedostatku boljega naziva, *integrativno-terapijskim* (ili samo integrativnim) nazivam onaj *metodički "sustav"/pristup* u kojemu na poseban način dolazi do izražaja proces integriranja različitih aspekata našega bića u što skladniju cjelinu a time i terapijska (iscjeliteljska, ozdravljajuća) dimenzija susreta oblikovanoga prema tom "sustavu".²⁸

Radi boljega razumijevanja metodičko-komunikacijskoga pristupa o kojemu je riječ, naznačujem nekoliko načela i glavnih ciljeva integrativne (*Gestalt*-)terapije odnosno integrativne (*Gestalt*-)pedagogije.

Integrativna (Gestalt)-terapija, jedan od smjerova suvremene "humanističke psihoterapije" (u sklopu suvremene "humanističke psihologije"), temelji se osobito na ovim načelima: "načelu cjeline", "načelu konteksta", "načelu subjektiviteta", "načelu intersubjektiviteta" i "načelu: sada i ovdje". - Slično kao i u drugim smjerovima humanističke psihologije/psihoterapije, tri su glavna cilja integrativne (*Gestalt*-)terapije: "ostvarenje sebe" (*Selbstverwirklichung*), "ostvarenje su-čovještva" (*Verwirklichung von Mitmenschlichkeit*) i "ostvarenje smisla" (smisao života ostvaruje se uvijek kao su-smisao, kao "kon-sensus", tj. životni se smisao ne pronalazi u prvom redu kao apstraktno razmišljanje o smislu, nego kao životno ostvarivanje sebe te kao životno ostvarivanje autentičnih i kreativnih odnosa prema drugom

²⁸ Izraz *integrativan* dolazi od latinskoga *integer* = netaknut, *nepovrijeđen*, *neoštećen*, *čitav*, *cijel*, *zdrav*. - Kao što je već istaknuto, svaki kreativan i kvalitetan metodičko-komunikacijski pristup u odgojno-obrazovnom procesu djeluje integrativno ("terapijski", iscjeliteljski, ozdravljajuće), ali u integrativnome metodičko-komunikacijskom pristupu to se djelovanje postavlja kao jedan od izrazitijih ciljeva odgojno-obrazovnoga djelovanja (v. drugi dio bilješke 23).

Naziv te teorijsko i praktično oblikovanje integrativno-terapijskoga metodičkoga "sustava" utemeljujemo na religioznopedagoškoj transpoziciji osnovnih teorijskih i praktičnih pristupa *integrativne (Gestalt)-terapije* i *integrativne (Gestalt)-pedagogije*, na temelju kojih neki stručnjaci s područja religiozne pedagogije/katehetike razvijaju osnovna teorijska i praktična težišta tzv. *integrativne religiozne pedagogije* (npr. austrijski katehetačar Albert HÖFER i neki drugi). - Osobno smatram da je i u nas potrebno još djelotvornije nastaviti s teorijskom i praktičnom razradbom *integrativnoga pristupa* (dakako, bez njegova apsolutiziranja) u *religioznom odgoju* i *katehezi*, osobito nakon znatnih društveno-političkih promjena u Hrvatskoj, kada se sve više pojavljuje potreba za "alternativnim školama" (usp. npr. "waldorfska" i slične "škole"), odnosno potreba za takvim pristupima u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu (predškolskom, školskom, medijskom, i dr.), koji na kreativan i djelotvoran način nastoje uzimati u obzir cjelinu čovjekova bića (usp. u vezi s time tzv. *holistički pristup* u suvremenoj psihologiji, pedagogiji i u shvaćanju svijeta i života općenito; usp. također u vezi s time pokret "*new age*" i slične pokrete u njihovim pozitivnim te vrlo problematičnim i negativnim aspektima). - S obzirom na naziv "integrativna (*Gestalt*-)terapija" odnosno "integrativna (*Gestalt*-)pedagogija", napominjem da taj psihoterapijski odnosno pedagoški (religioznopedagoški smjer promatra *čovjekovo ponašanje* i *cjelokupan njegov tjelesno-duševno-duhovni razvitak* pod vidom oblika ("*Gestalt*" na njemačkom znači "*oblik*"). Prema takvome shvaćanju, kvalitetnim se terapijskim odnosno pedagoškim procesom pridonosi da pojedini *aspekti* i *cjelina* našega tjelesno-duhovnoga bića (našega "identiteta") dobiju "pregnantan" i "jasan", tj. "*dobar Gestalt* (oblik), za razliku od "raspršenoga", neodređenoga, nejasnoga, "lošega" Gestalta (geštalta).

čovjeku, prema svijetu i prema svemu što postoji, uključujući, dakako, i odnos prema transcendentnome).

Prema "*načelu cjeline*", integrativna (Gestalt-)terapija čovjeka shvaća holistički: čovjek je subjek koji tvori tjelesno-duševno-duhovnu cjelinu u određenom socijalnom i ekološkom (fizikalnom) kontekstu. Time se isključuje dualističko poimanje čovjeka a naglašava se (slično kao u biblijskome shvaćanju) cjelina i međusobna povezanost svih čovjekovih dimenzija: tjelesne, duševne (osobito afektivne) i duhovne (osobito spoznajne). - Iz "načela konteksta" proizlazi da je čovjekova egzistencija (kao "tu-bitak") moguća samo kao ko-egzistencija, kao su-život, kao su-postojanje s drugim čovjekom, sa svijetom i sa svime što postoji (vjernički gledano, čovjekov "su-život", njegovo "su-postojanje" s Bogom ima najveću važnost). - "Načelom subjektiviteta" ističe se jedinstvenost, neponovljivost i dostojanstvo svake osobe. - Iz "načela subjektiviteta", kao iz egzistencijalnoga najdubljeg temelja, proizlazi "načelo intersubjektiviteta": kvaliteta naših međusobnih odnosa treba, naime, biti u skladu s najdubljim prihvaćanjem i poštivanjem jedinstvenosti, neponovljivosti i dostojanstva svake osobe (o tome bitno ovisi kvaliteta terapijskoga, pedagoškoga i svakoga drugoga međusobnoga odnosa). - "Načelom: ovdje i sada" ističe se da je svaki kvalitetan susret (sa sobom, s drugim čovjekom, sa svijetom, s Bogom) zapravo sadašnji susret: susret u neponovljivom sadašnjem trenutku i na konkretnom mjestu (u konkretnom životnome kontekstu). U neprekinutom kontinuitetu "ovdje" i "sada" - prošlost i budućnost imaju važno značenje: ali ukoliko se sjećanje prošlosti i anticipacija budućnosti fantazijski, doživljajno, spoznajno i djelatno "uprisutnjuju" i "usadašnjuju" kao da se događaju "ovdje" i "sada".

Spomenuti *glavni ciljevi* integrativne (Gestalt-)terapije ostvaruju se "rješavanjem" (terapijskom obradbom/preradbom) "neriješenih situacija" koje čovjek u sebi nosi (osobito na afektivnom području). Prema Fritzu PERLSU (1893-1971), utemeljitelju Gestaltterapije, među glavne uzroke psihičkih smetnji (neuroza) pripadaju - "neriješene situacije" u vezi s osjećajem krivnje i s osjećajem mržnje prema roditeljima. Ti se "neriješeni" osjećaji podsvjesno odnosno nesvjesno u sebi zadržavaju te se, najčešće nesvjesno, tijekom života prenose na druge osobe (na nositelje autoriteta, na odgojitelje, na suradnike, bračne partnere, voditelje i članove različitih grupa/zajednica, i dr.). U terapijskom je procesu važno sve više postajati svjestan sebe i svojih odnosa s drugima, osobito svojih "neriješenih" osjećaja krivnje i osjećaja mržnje, nastojeći ih prihvatiti (kao dio sebe, kao dio svoje afektivne sfere) te ih što adekvatnije izraziti (verbalno i neverbalno, makar i na agresivan način) i nastojeći osloboditi ih se aktivirajući vlastitu odgovornost prema sebi i drugima (vlastitu samo-odgovornost i su-odgovornost). U takvu procesu razjašnjavanja "neriješenih situacija" u odnosu prema sebi i drugima, prestajemo okrivljivati druge za vlastite probleme, postupno postajemo sposobniji reagirati na primjeren način i u skladu sa stvarnošću, postajemo sposobniji za osobni izbor (sposobniji reći pred sobom i pred

drugim što hoćemo a što nećemo), tj. postajemo sposobniji za samoodgovornu i suodgovornu slobodu. Tako postajemo integriranije, cjelovitije, "čitavije", zdravije osobe (dušeno-tjelesno i duhovno). "Neriješeni", višeznačni, neodređeni, nejasni aspekti našega bića postaju - jasniji, određeniji, skladnije ugrađeni u cjelinu našega doživljavanja, spoznavanja i djelovanja u mnogostrukim odnosima prema sebi i prema drugome (uključujući, vjernički gledano, na poseban način i svoj odnos prema Bogu). Naš "Gestalt", naš "oblik" u pojedinim aspektima i u cjelini našega bića (našega "identiteta") postaje pregnantniji, jasniji, određeniji, integriraniji.

Naznačena *načela i ciljevi* integrativne (Gestalt-)terapije preuzeti su i pedagoški transponirani u integrativnoj (Gestal-)pedagogiji te u integrativnom metodičko-komunikacijskom pristupu u religioznoj predagogiji/katehatici (dakako, uz religiozopedagošku odnosno katehetsku transpoziciju).²⁹

29 O *Gestalt-terapiji* te o *integrativnoj (Gestalt-)terapiji* usp. npr. Fritz PERLS, *Grundlagen der Gestalt-Therapie*. Einführung und Sitzungsprotokolle; Pfeiffer, München, 1976; Erving und Miriam POLSTER, *Gestalttherapie*. Theorie und Praxis der integrativen Gestalttherapie, Kindler, München, 1975 (izvorno američko izdanje: *Gestalt Therapy Integrated*, Brunner/Mazel, New York, 1973).

O *Gestalt-pedagogiji* odnosno "*integrativnoj pedagogiji*", o *primjeni integrativne (Gestalt-)terapije* u pastoralu te o "*integrativnoj religioznoj pedagogiji*", usp. npr.: Hilarion G. PETZOLD and George I. BROWN (Hrsg.), *Gestalt-Pädagogik*. Konzepte der Integrativen Erziehung, Pfeiffer, München, 1977; G. PETZOLD, *Integrative Gestalttherapie in der Ausbildung von Seelsorgern*, u Joachim SCHARFENBERG (Hrsg.), *Freiheit und Methode*. Wege christlicher Einzelseelsorge, Herder, Wien, 1979, str. 111-135; Karl GASTGEBER, *Gestalt-Gruppenarbeit als Hilfe für Seelsorge*, u J. SCHARFENBERG (Hrsg.), *Glaube und Gruppe*. Probleme der Gruppendynamik in einem religiösen Kontext, Herder, Wien, 1980, str. 81-94; Albert HÖFER i suradnici, *Die neuen Glaubensbücher*. Einführung in die integrative Religionspädagogik, 5.-8. Schulstufe, Styria, Graz, 1979; Isti i suradnici, *Gestalt des Glaubens*. Beispiele aus der Praxis gestaltorientierter Katechese, Pfeiffer, München, 1982. - U najnovije vrijeme i u našoj se pedagogiji pojavljuju pokušaji u kojima dolazi do izražaja želja da se integrativnim pristupom premosti jaz između "redovne" i "specijalne" pedagogije. To se posebno očituje u knjizi Ivana BIONDIĆA *Integrativna pedagogija*. Odgoj djece s posebnim potrebama, Školske novine, Zagreb, 1993.

U novije vrijeme (već od sredine sedamdesetih godina) i u nas dolaze do izražaja *važni elementi/aspekti integrativnoga pristupa u religioznom odgoju/katehezi* u pastoralu, osobito preko spomenutih interdisciplinarnih katehetskih ekipa PAKS i SYMBOLON (npr. u vjeronaučnim udžbenicima PNG, PZ, PUS i SD te u mnogobrojnim višednevnim intenzivnim seminarima tih ekipa), preko *Katehetskoga instituta KBF-a u Zagrebu* (osobito, već od korjenite reforme Instituta 1978, u kolegijima "Pastoralna konzultacija", "Grupni rad u pastoralu i katehezi" i u različitim drugim kolegijima u kojima je riječ o metodičko-komunikacijskim pristupima u religioznom odgoju i katehezi djece, mladih, odraslih i starijih osoba) i preko *Katehetskih ljetnih škola* (čak je sav program XV. katehetske ljetne škole u Šibeniku 1986, pod okvirnim naslovom "Odgoj u vjeri i cjelovitost osobe", bio tako koncipiran da je integrativni pristup u njemu imao središnje mjesto). - Usp. predavanja i rezultate timskoga rada na XV. katehetskoj ljetnoj školi u P. CRNJAC I M.ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Odgoj u vjeri i predanje vjere*. Zbornik radova XV. i XVI. katehetske ljetne škole, KS, 1988; usp. posebno iz toga Zbornika predavanje Nikole RADIĆA pod naslovom *Odgoj u vjeri kao integrativni odgoj* (str. 34-46) te već spomenuti članak A.G. ŠABIĆ, objavljen u istome Zborniku, pod naslovom *Književni i drugi oblici estetskog odgoja i obrazovanja - doprinos razvitku cjelovite osobe* (str. 178-191); usp. posebno i rezultate rada II. tima (J. BARIČEVIĆ, Vladeta JEROTIĆ, N. RADIĆ, A. G. ŠABIĆ) pod naslovom *Stvaralačka komunikacija u katehezi - doprinos razvitku cjelovite osobe* (str. 169-177). - Integrativni pristup religioznom odgoju/katehezi, iako se to izričito ne spominje, očito, dolazi do izražaja u spomenutim člancima V. BADURINE o *bibliodrami* (v.bilj. 1 i 2). Taj je pristup, pod nazivom "psihahogijski" orijentirana kateheza odnosno "bibliodrama", prisutan i u

Primjena integrativno-terapijskoga metodičkoga "sustava" u katehetskoj komunikaciji s biblijskim tekstovima ovisi, među ostalim, osobito u naravi biblijskih tekstova (taj je sustav prikladan npr. za komunikaciju s mnogima psalmima u kojima dolaze do izražaja jake emocije i duboka životna iskustva u odnosu prema ljudima i prema Bogu, zatim s tekstovima izrazite dramske strukture, kao što su evanđeoski tekstovi o Isusovu odnosu prema grešnicima i bolesnicima te Isusove prisposode, i dr.).

Temeljnu strukturu tijeka katehetskoga susreta prema integrativno-terapijskom "sustavu" možemo zamisliti *četverodijelno* (slično kao u psihodrami i integrativnoj Gestaltterapiji te slično kao u klasičnoj drami): *inicijalna faza* (faza osvješćivanja i poticanja doživljaja) - *faza akcije* (faza intenzivnog verbalnog i neverbalnog izražavanja doživljaja) - *faza integracije* (analitičko-komunikacijska faza, tj. zajednički osvrt i racionalno strukturiranje onoga što se dogodilo u fazi izražavanja doživljaja) - *faza nove orijentacije* (faza u kojoj se želi pridonijeti novome životnom usmjerenju, životnom preoblikovanju).³⁰

Ipak, navedenu ćemo temeljnu *četverodijelnu strukturu* terapijskoga psihodramskoga odnosno klasičnoga dramskoga procesa preoblikovati, imajući pred očima specifične ciljeve i narav katehetske komunikacije u susretu s biblijskim tekstovima. U toj će katehetskoj transpoziciji, doduše, biti prepoznatljiva ta temeljna četverodijelna struktura, ali ćemo globalnu strukturu tijeka katehetskoga susreta, oblikovanoga prema integrativno-terapijskom metodičkom "sustavu", naznačiti konkretnije i preciznije imenovanim fazama:³¹

---

priručniku *Praktične vježbe za nove katekizme*, KS, Zagreb, 1975 (priredili J. BARIČEVIĆ i A.G. ŠABIĆ prema: A. HÖFER - F. FEINER i dr., *Praktische Übungen für den Religionsunterricht der 5. bis 8. Schulstufe*, neobjavljen tekst, 1975). - Integrativni je pristup u nas u novije vrijeme u stanovitoj mjeri implicitno prisutan i u nekim aspektima *književnog odgoja i obrazovanja*, osobito u udžbeniku *Riječ hrvatska*. Čitanka 5/6 (A.G. ŠABIĆ - J. BARIČEVIĆ, Školska knjiga, Zagreb, 1991 i 1992) i u udžbeniku *Hrvatska početnica* (A. G. ŠABIĆ - I. VITEZ - J. BARIČEVIĆ, Školska knjiga, Zagreb, 1993), te u teorijskim metodičkim radovima A.G. ŠABIĆ.

30 O temeljnoj *četverodijelnoj strukturi* terapijskoga procesa u psihodrami odnosno u Gestalt-terapiji, usp. H. PETZOLD, *Das Psychodrama als Methode der psychologischen Gruppenarbeit*, u Isti (Hrsg.), *Angewandtes Psychodrama in Therapie, Pädagogik und Theater*, Junfermann, Paderborn, 1978, str. 63-100; usp. također K. GÄSTGEBER, nav. dj., str. 86 - Korisne metodičke sugestije za oblikovanje/ostvarivanje pojedinih "faza" u integrativno-terapijskom metodičkom pristupu mogu se naći u spomenutom priručniku *Praktične vježbe za nove katekizme*, osobito str. 25-27 i 31-39.

31 Budući da je "bibliodrama" jedan od teorijski najrazrađenijih i praktično najzastupljenijih oblika integrativno-terapijskoga pristupa u religioznom odgoju i katehezi, osobito na njemačkom jezičkom području, pri artikuliranju globalne strukture toga pristupa te pri formulaciji naziva pojedinih faza tu sam činjenicu posebno uzeo u obzir. Usp. naznaku pojedinih faza bibliodrame u navedenim člancima V. BADURINE. - Pri artikulaciji i formulaciji pojedinih faza globalne strukture integrativno-terapijskoga pristupa u katehetskome susretu, uzeo sam u obzir i prijedloge L.J. GONZALESA za oblikovanje meditacijskih susreta u kojima u znatnoj mjeri dolaze do izražaja neki aspekti integrativne Gestalt-terapije (usp. nav. dj., osobito str. 200-201).

1) *meditativno-molitveni početak* (odabrani meditativno-molitveni tekstovi ili spontano kreirana meditativna molitva trebali bi biti takvi da se njima već počinje ostvarivati "inicijalna faza" dramski strukturiranog katehetskoga susreta);

2) *kratka najava glavne svrbe i načina susreta* (u meditativnom ozračju vrlo kratko, što jednostavnije, što prirodnije i što razumljivije priopćiti o kakvom je susretu riječ: što će sudionici nastojati ostvariti tijekom susreta i na koji način; naravno, ta najava treba biti takva da djeluje motivacijski te da pridonese stvaranju ozračja povjerenja i slobode među sudionicima susreta);

3) *uspostavljanje kontakta s doživljavanjem sebe* (riječ je o duševno-tjelesnom "otvaranju" za uspostavljanje autentične komunikacije sa sobom i s drugima; to se počinje ostvarivati uspostavljanjem svjesnoga i što "opuštenijega" kontakta s onim što osjećamo i proživljavamo "ovdje" i "sada", nastojeći što jasnije i što mirnije percipirati svoje osjećaje i tjelesne osjete: radost, tugu, ljutnju, ljubav, mržnju, vedrinu, razočaranje, nadu, povjerenje, nervnu i mišićnu napetost, opuštenost, tjelesnu bol, itd.; naravno, to se uspostavljanje kontakta može ostvariti različitim metodičkim postupcima: npr. jednostavnim meditativnim "prepuštanjem" onome što u sebi zapažamo, ali i meditativnim "prepuštanjem" nekim ključnim riječima koje u nama evociraju, "bude", neke naše duboke i često vrlo prikrivene osjećaje; takvo i slično uspostavljanje kontakta s onim što osjećamo "sada" i "ovdje", može biti izvrsna priprema, "motivacija", za dubok susret s biblijskim tekstom);

4) *najava biblijskoga teksta i prvi susret s cjelinom teksta* (riječ je, kako je već istaknuto, o biblijskim tekstovima koji su posebno prikladni za oblikovanje katehetskih susreta prema integrativnom komunikacijskom pristupu; o načinu najave biblijskoga teksta i prvoga susreta s njime, usp. ono što je rečeno u vezi s ostalim metodičko-komunikacijskim "sustavima"/pristupima);

5) *izražavanje dojmova, doživljaja, zapažanja nakon prvog susreta s tekstom* (npr. priopćavanje riječi, izraza, rečenica, stihova, prizora, likova, simbola koji su nas se najdublje dojmili; priopćavanje koje smo likove-osobe, likove-simbole i likove-nerazumna bića otkrili u tekstu, i sl.);

6) *dublje poniranje u biblijski tekst* (to se dublje percepcijsko-imaginacijsko i doživljajno-spoznajno poniranje u pojedine dijelove i cjelinu biblijskoga teksta, razumljivo, može ostvarivati različitim postupcima, slično kao i u drugim metodičkim "sustavima", osobito u meditacijsko-stvaralačkom i interpretacijsko-analitičkom: npr. ponovnim meditativnim čitanjem teksta u sebi, pojedinačnim ili zajedničkim otkrivanjem svih likova u tekstu, kreativnom identifikacijom s likovima-osobama ili s likovima-simbolima, pojedinačnim ili zajedničkim otkrivanjem dramske strukture teksta, tj. otkrivanjem

glavnih prizora i činova u tekstu, i sl.; u ovoj se fazi zapravo završava velika "inicijalna faza" cijeloga susreta);

7) *izražavanje doživljenoga iskustva u susretu s biblijskim tekstom* (riječ je o "fazi akcije", o intenzivnom verbalnom i neverbalnom, pojedinačnom i grupnom, izražavanju osobno doživljenoga iskustva u procesu identifikacije s biblijskim likovima odnosno simbolima; to se izražavanje može vrlo intenzivno ostvarivati u obliku "bibliodrame", tj. u obliku vrlo osobnog i snažnog, psihodramski obilježenoga, scenskog izražavanja onoga što smo doživjeli u identifikaciji s biblijskim likom ili simbolom);³²

8) *osvrt, razmjena iskustava i njihovo vrednovanje* (slično kao i u meditacijsko-stvaralačkom pristupu, nakon izražavanja osobno doživljenoga iskustva u susretu s biblijskim tekstom, slijedi faza "osvrta", emotivnoga i racionalnoga "odjeka" no ono što su sudionici susreta čuli, zapazili, doživjeli i spoznali dok su drugi "govorili", tj. dok su verbalno i neverbalno izražavali svoje doživljeno iskustvo u susretu s biblijskim tekstom; riječ je o "fazi integracije" odnosno o "komunikacijsko-analitičkoj fazi" u kojoj dolazi do integracije emotivne i racionalne dimenzije doživljenoga iskustva - zahvaljujući upravo emotivno-racionalnoj razmjeni toga iskustva, u kojoj sudjeluju svi sudionici susreta; pri toj razmjeni doživljenih iskustava ostvaruje se, dakle, i njihovo vrednovanje: svaka se osoba poštuje u njezinoj posebnosti i njezinoj različitosti, ali se istodobno nastoji pridonijeti doživljajno-spoznajnom strukturiranju, sređivanju, osmišljavanju doživljenoga, kako bi svatko dobio dovoljno svjetla za kvalitetnije oblikovanje svoga daljnjega života);

32 Pojednostavljeno možemo reći da je *bibliodrama* ("biblijska drama") zapravo *psihodrama* u kojoj se *poistovjećujemo* (identificiramo) s *biblijskim likom/simbolom* te na vrlo intenzivan način *izražavamo doživljeno iskustvo* u identifikacijskom susretu s tim likom/simbolom. Slično kao i u psihodrami, u bibliodrami se "*abreagiraju*" potisnuti konfliktni ili ambivalentni *osjećaji* u odnosu prema sebi i drugome: ponovno proživljavanjem tih osjećaja te njihovim verbalnim ili neverbalnim izražavanjem događa se njihovo oslobađanje i razrješavanje. To se "abreagiranje", i u psihodrami i u bibliodrami, ostvaruje "*igrom uloga*" likova koji su u afektivnom sukobu ("protagonist" sjedi na jednoj stolici, a "antagonist" mu sjedi nasuprot na drugoj stolici, te svatko igra svoju ulogu; po drugoj metodi, pred sudionike se također stavljaju dvije stolice, ali jedna ostaje prazna, pa "protagonist" tako igra svoju ulogu da na praznoj stolici zamišlja svoga protivnika/sugovornika; tijekom izvođenja psihodrame odnosno bibliodrame, vrlo je korisno da "protagonist" i "antagonist" povremeno promijene uloge, što pridonosi razrješavanju konflikta jer pomaže uživljavanju u drugoga). - Ipak, za bibliodramu je specifično, u odnosu na psihodramu, to što se ona temelji na biblijskome tekstu te ostaje u obzoru bitne vjerničke poruke biblijskoga teksta. Ako se pak tijekom izvođenja bibliodrame spontano ili namjerno dogodi odmak od bitnoga smisla biblijskoga teksta, prijeko je potrebno da toga budu svjesni i voditelj i sudionici susreta. To čak može biti i vrlo korisno za razrješavanje mnogih sukobnih situacija koje sudionici susreta proživljavaju u sebi i u odnosu prema drugima (osobito ako je riječ o mladima i odraslima). U svakom slučaju, vrlo je važno da bibliodramski i drugi oblici integrativno-terapijskoga pristupa u susretu s biblijskim tekstom, istodobno pridonese dubljem susretu s autentičnom biblijskom vjerničkom porukom te dubljem susretu s autentičnim vlastitim životnim pitanjima/iskustvima u odnosu sa sobom i s drugim (uključujući, naravno, i to na poseban način, i vjernički odnos s Bogom).

9) *sinteza s aktualizacijom* (pri kraju susreta, slično kao i u susretima oblikovanima prema drugim metodičko-komunikacijskim "sustavima", potrebno je sažeti bitne rezultate susreta, posvećujući posebnu pozornost na one aspekte tih rezultata koje je važno utjeloviti u vlastitom životnom djelovanju; riječ je, dakle, o fazi, u kojoj se, gledajući sa stajališta temeljne strukture psihodramskoga procesa, dovršava "faza integracije" te se ostvaruje "faza nove orijentacije", novoga životnoga usmjerenja, životnoga preoblikovanja);

10) *meditativno-molitveni završetak* (važno je da se svaki katehetski susret u cjelokupnom svom događanju ostvaruje u temeljnom unutarnjem stavu/raspoloženju molitvene otvorenosti, tj. u unutarnjoj vjerničkoj raspoloživosti za primanje "spasenja", za primanje Božje i naše međusobne ljubavi, Božjega i našega uzajamnog gratuitnog (milosnog) darivanja; no, završni su trenuci katehetskoga susreta posebno pogodni da se sve ono bitno što smo u susretu doživjeli, spoznali i odlučili provesti u djelo - pretvori, preoblikuje, zgusne u "tkanje" molitvenoga predanja Bogu i jednih drugima: u svemu onome što jesmo i u svojoj želji da budemo više nego što jesmo pred Bogom, jedni pred drugima i pred sobom; za katehetski susret, oblikovan prema integrativnom komunikacijskom pristupu, u kojemu posebno dolazi do izražaja "iscjeliteljska", "ozdravljajuća" dimenzija, to vrijedi na osobit način: zato što je naše tjelesno-duševno-duhovno "iscjeljenje", "ozdravljenje", ako ga očekujemo i primamo u perspektivi vjere, nade i djelotvorne ljubavi prema Bogu i bližnjima, u konačnici Božji dar - znak spasenja" koje od Boga primamo kao gratuitno, milosno Božje darivanje).

6.5 *O različitim varijantama kombiniranoga metodičkoga sustava/pristupa u susretu s biblijskim tekstovima*

U konkretnoj katehetskoj praksi razmjerno često biva očito da je potrebno kombinirati pojedine elemente različitih katehetsko-metodičkih "sustava"/pristupa u susretu s biblijskim tekstovima, kako sam ih upravo izložio. Ako, naime, u konkretnom ostvarivanju katehetskoga susreta (npr. vjeronaučnoga susreta u školi ili u župnoj zajednici) stvarno uzimamo u obzir svih šest "didaktičkih varijabli" - tj. ako vodimo stvarnu skrb o poštivanju "antropogenih" i "sociogenih" preduvjeta (uzimajući u obzir konkretne osobe i konkretne prilike) te o poštivanju uzajamne ovisnosti i interakcijskog suodnosa između ciljeva, sadržaja, metodičkih pristupa i medija komuniciranja - lako ćemo uočiti kako se treba čuvati svih kruto shvaćenih didaktičko-metodičkih "sustava".

Zato ćemo razmjerno često vjeronaučne i druge katehetske susrete strukturirati/artikulirati prema različitim varijantama *kombiniranoga metodičkoga sustava/pristupa*. Navodim neke od mogućih kombinacija:

- *interpretacijsko-analitički metodički "sustav" s elementima meditacijsko-stvaralačkog* (mogli bismo ga nazvati i interpretacijsko-meditacijskim "sustavom"/pristupom);

- *interpretacijsko-problemski odnosno problemsko-interpretacijski metodički "sustav"/pristup* (riječ je, dakle, o interpretacijsko-analitičkom "sustavu" s elementima problemsko-stvaralačkog, i obratno);

- *meditacijsko-integrativni odnosno integrativno-meditacijski metodički "sustav"* (tj. meditacijski "sustav" s elementima integrativnoga, i obratno);

- *predavačko-interpretacijski*, predavačko-meditacijski, predavačko-problemski metodički "sustav"/pristup, i dr;

- i sl.³³

33 Naravno, postavlja se pitanje postoji li neka *općedidaktička* struktura nastavnoga procesa, koja bi se mogla primjenjivati u konkretnoj artikulaciji toga procesa na bilo kojem odgojno-obrazovnom području pa i na području vjerskoga odgoja i obrazovanja. To je pitanje bilo oduvijek aktualno (u antičko doba, u prvim kršćanskim stoljećima, u srednjem vijeku i u najnovije vrijeme, počevši osobito od druge polovice prošloga stoljeća pa sve do danas). Ako se na to pitanje može pozitivno odgovoriti samo vrlo *uvjetno*, postavlja se daljnje pitanje: Postoji li bar neka *općemetodička struktura* nastavnoga procesa, koja bi se uvijek mogla primjenjivati u konkretnoj artikulaciji toga procesa na nekom određenom području odgoja i obrazovanja? Što se kateheze (kršćanskoga vjerskoga odgoja i obrazovanja) tiče, to je pitanje također bilo vrlo aktualno od prvih kršćanskih vremena, ali se ono zaoštrilo - osobito uslijed novih društveno-kulturnih prilika te uslijed snažnoga razvitka psihologije i pedagogije - krajem prošloga i početkom našega stoljeća. To je pitanje, dakako, u katehetskoj teoriji i praksi aktualno i danas.

Kao i na prvo, i na drugo pitanje treba zapravo *negativno* odgovoriti, odnosno *pozitivno* se može odgovoriti samo u *stanovitom*, vrlo ograničenom *smislu*. Tako se, očito, ne može reći da postoji samo jedna "katehetska metoda", odnosno samo jedan katehetsko-metodički sustav/pristup. *Katehetski komunikacijski čin/proces*, ako je doista kreativan i kvalitetan, uvijek je - *jedinstven, nov, neponovljiv*. No, to ne znači da nam za kreativno i kvalitetno oblikovanje konkretnih katehetskih susreta, *nije potrebno* teorijsko i praktično *poznavanje* općedidaktičkih i metodičkih *strukturnih elemenata* nastavnoga procesa (osobito na srodnim odgojno-obrazovnim područjima te, nadasve, na području odgoja i obrazovanja kojim se konkretno bavimo). To poznavanje jedan je od *preduvjeta* naše *slobode i kreativnosti* u pripremi i konkretnom ostvarivanju komunikacijskoga odgojno-obrazovnoga čina/procesa.

U ovome kontekstu podsjećam na pitanje *"formalnih stupnjeva"* u nastavnom procesu općenito te na pitanje katehetske primjene tih stupnjeva u *"psihološkoj katehetskoj metodi"* (koja se često naziva "münchenska" ili "bečka" katehetska metoda, ali bi se isto tako mogla nazvati i "zagrebačkom", jer je u isto vrijeme, na prijelazu između prošloga i našega stoljeća, formulirana i aplicirana u Münchenu, Beču i Zagrebu; usp. Ferdo HEFLER, *Metodika religijske nastave i odgoja*. III. sasvim prerađeno izdanje, Zagreb, 1933, str. 95; prvo izdanje svoje Metodike, u kojoj izlaže strukturu vjeronaučnoga susreta u pet stupnjeva, Hefler je objavio već 1903. godine). - Teorijsko formuliranje i praktična primjena "psihološke katehetske metode" u *pet formalnih stupnjeva*, na prijelazu prošloga i našega stoljeća te sve do početka dvadesetih godina, bio je istodobno *znak* i poticaj snažne *"metodičke katehetske obnove"* u svijetu (osobito na njemačkom jezičnom području) i u nas. Međutim, ona je doživjela, osobito nakon pojave reformnog pokreta *"radne škole"*, velike kritike (kritizirana je bila osobito zbog opasnosti upadanja u šablonu i zbog nedovoljnog poticanja različitih oblika kreativnog izražavanja učenika). Taj se je katehetsko-metodički "sustav"/pristup ipak dugo održao (na njemačkom jezičnom području sve do šezdesetih godina), zahvaljujući osobito uvažavanju opravdane kritike (tako su mnogi katehetečari i katehete praktičari u taj "sustav" integrirali različite metodičke postupke "radne škole"). Iako je posljednjih tridesetak godina taj metodički pristup, po mom mišljenju, često bez dovoljno poznavanja i nijansirana žestoko kritiziran, pa i nedovoljno opravdano prepuštan

Očito je, dakle, da u metodici religioznog odgoja i kateheze nema mjesta kakakvome metodičkom monizmu, šablona i normativizmu. Kada je riječ o katehetskoj komunikaciji u susretu s biblijskim tekstovima, to vrijedi na osobit način.

No, slično kao i u prošlosti, tako se i u novije vrijeme u općedidaktičkim i didaktičko-metodičkim promišljanjima pojavljuju pokušaji uspostavljanja takve jedinstvene temeljne didaktičko-metodičke artikulacije odgojno-obrazovnoga procesa u katehetskom susretu, koja ne bi vodila u šablonu i metodički normativizam, nego bi, naprotiv, istodobno omogućavala osmišljeno temeljno strukturiranje tijeka katehetskoga susreta te slobodu i kreativnost u pripremi i njegovu konkretnom ostvarivanju.³⁴

zaboravu, ipak treba reći da je on nedostatan te da u sebi doista krije opasnost upadanja u šablonizirano oblikovanje katehetskih susreta, u kojemu se ne vodi dovoljna briga ni o konkretnim sudionicima, ni o specifičnosti ciljeva i sadržaja, ni o naravi tekstova i drugih medija u tim susretima. - U našoj katehetskoj teoriji i praksi taj je *metodički pristup "formalnih stupnjeva"*, uz spomenuto integriranje elemenata "radne škole", izrazito prisutan do sredine sedamdesetih godina (na teološkim i katehetskim učilištima te u većine *pastoralno-katehetskih djelatnika*). U *novijim katehetsko-metodičkim "sustavima"/pristupima* u nas (koji se praktično i teorijski razrađuju osobito od početka sedamdesetih godina), taj je pristup prisutan samo u nekim svojim elementima koje možemo smatrati važnim i valjanim rezultatima metodičke katehetske obnove u prvoj trećini našega stoljeća u hrvatskoj na čelu sa spomenutim F. HEFLEROM). - Napominjem da je metodički pristup "formalnih stupnjeva" djelomično prisutan i u *našoj nastavi književnosti*, osobito u školskoj interpretaciji".

*Metoda (odnosno metodički pristup/sustav) "formalnih stupnjeva" u Njemačkoj je teorijski praktično artikulirana u Münchenskom katehetskom društvu (Münchener Katechetenverein), pod vodstvom Heinricha STIEGLITZA, i to na temelju filozofskih postavki J.F.HERBARTA (1776-1841) i njegova učenika T.ZILLERA (1817-1882) te na temelju pedagoške transpozicije Herbartovih i Zillerovih postavki, koju je ostvario katolički pedagog Otto WILLMANN (1839-1920). - Otto Willmann razlikuje tri temeljna stupnja u nastavnom procesu (gledano sa stajališta nastavnika): Darbietung (davanje sadržaja, i to na što zorniji način aktiviranjem osjetilne spoznaje) - Erklärang (razjašnjavanje sadržaja, aktiviranjem racionalno-pojmovne spoznaje) - Anwendung (primjena, uspostavljanje veze između naučenog i života). - Münchenski katehetečari/katehete, na čelu sa Stieglitzom, im su trima stupnjevima dodali još dva, te "münchenska katehetska metoda" sadrži ovih pet formalnih stupnjeva: Vorbereitung (priprema) - Darbietung (davanje) - Erklärung (razjašnjavanje) - Zusammenfassung (sinteza, sažetak) - Anwendung (primjena). - O tome npr. u: Josef Andreas JUNGSMANN, *Katechetik. Aufgabe und Methode der religiösen Unterweisung*, III. Auflage, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1965; Wolfgang BARTHOLOMÄUS, *Einführung in die Religionspädagogik*, Kösel, München, 1940), hrvatski vodeći katehetečar tijekom četiri prva desetljeća našega stoljeća - oslanjajući se na Herberta, Zillera, Willmanna i, osobito, na Stjepana BASARIČEKA (1848-1918), prvoga pisca sustavne hrvatske pedagogije - teorijski je i praktično artikulirao ovih pet formalnih stupnjeva "psihologijske katehetske metode" (prema formulaciji iz 1931. godine): priprava - davanje ili rasirivanje - razvijanje - svaćanje (pamćenje, pribiranje) - primjenjivanje. - Ivan ŠKREBLIN, profesor pastoralne teologije i katehetike na KBF-u u Zagrebu u svojoj *Katehatici* (III. izd., Zagreb, 1955, ciklostilom) navodi ovih pet formalnih stupnjeva: priprava - podavanje - prerađivanje (razjašnjavanje) - primjena - zadaća, ponavljanje, ispitivanje. - Škreblin, inače, upozorava na moguće nedostatke ali ističe i vrijednost "formalnih stupnjeva".*

34 J.E.KORHERR u nav.dj. *Methodik des Religionsunterrichts* (str. 73-76), oslanjajući se na postavke H.ROTHA s područja pedagoške psihologije odnosno psihologije učenja, predlaže ovu temeljnu didaktičko-metodičku strukturu nastavnoga procesa na području religioznog odgoja i kateheze: 1) *Motivation* (motivacija); 2) *Begegnung mit dem Neuen* (susret s novim); 3) *Überwindung von Schwerepunkten* (prevladavanje teškoća); 4) *Stufe*

Temeljna didaktičko-metodička struktura tijekom katehetske komunikacije u susretu s biblijskim tekstovima može se, na primjer, razmjerno lako "odčitati" iz metodičko-komunikacijskih "sustava"/pristupa koje sam izložio u ovome radu: interpretacijsko-analitičkoga, meditacijsko-stvaralačkoga, problemsko-stvaralačkoga, integrativno terapijskoga i više varijanti kombiniranoga. To "odčitavanje", međutim, prepuštam slobodi i kreativnosti čitatelja.

7. Završne napomene

U nekoliko završnih napomena, imajući na umu da je promišljanje o katehetsko-komunikacijskim pristupima u susretu s biblijskim tekstovima izrazito teološke naravi, samo bih još posebno istaknuo nešto od onoga što sam izričito ili implicitno već rekao, ali do čega mi je, kada je riječ o uvjetima za kvalitetnu i što cjelovitiju komunikaciju s biblijskim tekstovima u vjeronaučnim i drugim evangelizacijsko-katehetskim susretima, nadasve stalo.

1) Susret se ne da iznuditi nikakvim metodičkim postupcima, metodama ni metodičkim sustavima. Susret se može željeti te zahvalno i radosno primiti. U predanoj, "neslužnoj" raspoloživosti, otvorenosti prema drugome. U takvu odnosu koji ne služi ničemu osim susretu. U "badava-odnosu".

2) To, dakako, vrijedi za naše susrete s djecom, mladima i odraslima kojima, kao angažirani i diskretni pratioci i suputnici na putu njihova ljudskoga i vjerničkoga rasta, cjelokupnim svojim djelovanjem i cjelinom svoga su-postojanja, nastojimo biti poziv na povjerenje, stvaralačku slobodu i djelotvornu ljubav - poziv na život. Po Isusovu primjeru: "Dodoh da život imaju, u izobilju da ga imaju" (Iv 10,10).

3) To, naravno, na poseban način vrijedi za naš susret s Božjom riječi koja nam je darovana da je prepoznamo i primimo u susretu s biblijskim tekstovima. Ako u katehetskom djelovanju želimo doista biti svjedoci Riječi, onda se ta Riječ najprije u nama treba "dogoditi" kao milosni, nezasluženi

---

der Lösung (stupanj/faza rješenja); 5) *Stufe des Ausführens* (stupanj/faza izvođenja, tj. aktivnog verbalnog i neverbalnog izražavanja); 6) *Stufe des Einübens* (stupanj/faza uvježbavanja); 7) *Stufe der Übertragung und Integration* (stupanj/faza transfera i integracije).

J. HOFMEIER pak u nav. dje. *Kleine Fachdidaktik Katholische Religion* (str. 156) naznačuje temeljnu didaktičko-metodičku strukturu nastavnog procesa na području vjerskog odgoja i obrazovanja u pet faza, ali u svakoj fazi naznačeno više mogućnosti (ovisno o različitim "didaktičkim varijablama"): 1) *Motivation, Konfrontation, Problemstellung* (motivacija, sučeljavanje, postavljanje problema); 2) *Problemerkassen, Zielangaben* (uvidanje problema, najava cilja); 3) *Erarbeitung, Analyse, Problemlösung* (razrađivanje, analiza, rješavanje problema); 4) *Wertung, Vertiefung, Transfer* (vrednovanje, produbljivanje, transfer); 5) *Verschiedene Formen schriftlicher Fixierung und Gestaltung* (različiti oblici pismenoga utvrđivanja i neverbalnog izražavanja)

Napominjemo da za strukturiranje katehetskih susreta može biti korisna i općedidaktička shema strukture nastavnog procesa, koju predlaže V. POLJAK (usp. nav. dj. *Didaktika i Nastavni sistemi*): *priprema - obrada nastavnog sadržaja - vježbanje - ponavljanje - provjeravanje*. Dakako, čuvajući se opasnosti da se konkretno metodičko oblikovanje katehetskoga susreta poistovjeti s općedidaktičkom shemom.

dar. A takav se dar prima u gratuitnoj, "neslužnoj" molitveno-vjerničkoj otvorenosti Duhu koji nas jedini može uvesti u svu istinu (usp. Iv 16,13), koja se vjerom i ljubavlju prima, kako bismo je s vjerom i s ljubavlju mogli drugome uvjerljivo, svjedočki predati. U biblijskim tekstovima, naime, možemo prepoznati i primiti darovanu, Bogomdanu Riječ, ako se s tim tekstovima susrećemo u obzoru dubokoga molitveno-vjerničkoga iskustva: iskustva sličnoga onome iz kojega su nastajali biblijski tekstovi (biblijski su autori pisali iz najdublje molitveno-vjerničkoga osobnoga iskustva i iz takvoga iskustva zajednice kojoj su pripadali). Osobno je molitveno iskustvo u pristupu svetopisamskim tekstovima, dakle, jedan od prvih uvjeta za susret s darovanom Riječi.³⁵

4) To također vrijedi i za susret sa sobom. Tako je, među ostalim, posebno važno da se vjeroučitelj/odgojitelj u vjeri doista osjeća pozvanim na povjerenje prema sebi te na stvaralačku slobodu u kreiranju katehetskih susreta i u cjelokupnom svome djelovanju. Stoga će se, na primjer, pri izboru metodičko-komunikacijskih "sustava"/pristupa odlučiti za one u kojima se osjeća najsigurniji, ne "upuštajući se" u one koje dovoljno ne poznaje ni teorijski ni iskustveno.

5) Ipak, to ne znači potcjenjivati potrebu stručnosti vjeroučitelja/odgojitelja u vjeri. Naprotiv, njegova će mu stručna osposobljenost i trajno stručno usavršavanje omogućiti veću slobodu i kreativnost: i u odnosu prema sebi, i u odnosu prema onima koji su mu povjereni da im bude pratilac i svjedok na životnome putu. Uostalom, kvalitetno metodičko-komunikacijsko oblikovanje katehetskoga susreta može i treba biti znak našega "uzdarja", znak da se oko susreta "trudimo": onoliko koliko je potrebno da se ostvare uvjeti za primanje dara, za primanje darovane Riječi. Imajući, dakako, na umu da je naša sposobnost za ostvarivanje tih uvjeta - također dar. Jer, u konačnici, sve je dar - sve je milost.

---

³⁵ O "neslužnom" odnosu te o darovanoj, Bogomdanoj Riječi, kao i o našem "uzdarju", usp. Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji*. Naprijed, Zagreb, 1990, osobito str. 65-88.

*APPROCHES DE COMMUNICATION CATECHETIQUE DANS LA
RENCONTRE AVEC LES TEXTES BIBLIQUES*

**Conditions de communication adéquate et intégrale avec les textes
bibliques en éducation religieuse et en catéchèse**

□ **Résumé**

Après avoir rappelé le fait que de différentes approches de communication catéchétique supposent et intègrent d'autres approches des textes bibliques (exégétique, théologique, linguistique, littéraire, psychologique, pédagogique, etc.), l'auteur de cette contribution scientifique en pédagogie religieuse et en pastorale catéchétique centre son attention sur quelques conditions de communication catéchétique adéquate et intégrale avec les textes bibliques. Il en souligne et en élabore six:

1) *La communication personnelle et directe avec l'ensemble du texte biblique* (c'est la première et une des conditions principales pour que la parole biblique "advienne", "se passe" en nous, dans notre cœur et dans notre esprit avant d'essayer de la communiquer aux autres de manière crédible et convaincante).

2) *L'approche herméneutique la plus complète possible du texte biblique* (tenir compte des trois "cercles herméneutiques": respecter, en même temps, la spécificité et l'autonomie du texte, le contexte/horizon culturel et spirituel du temps de la naissance du texte, le rôle créateur du lecteur actuel dans la découverte/compréhension/constitution du sens du texte).

3) *L'"incarnation", d'une manière créatrice, du principe de la "fidélité à Dieu et à l'homme" dans la rencontre avec le texte biblique* (il s'agit d'une rencontre authentique et créatrice de la foi et de la vie dans la communication avec les textes bibliques, d'une rencontre où la foi donne le sens le plus profond à la vie, et où la vie donne la crédibilité à l'expression concrète de la foi vécue).

4) *Le respect de tous les participants de l'"acte de communication catéchétique" - dans leur unicité, spécificité, et différence* (étant donné que tous les participants de la rencontre catéchétique sont invités d'être "co-auteurs" de l'acte créateur de communication catéchétique, l'animateur de cette rencontre, comme "auteur" principal de l'acte catéchétique, doit faire tout son possible pour permettre à chacun des participants un engagement personnel spécifique et unique dans la création/réalisation concrète de la rencontre).

5) *Le choix et la précision suffisante des objectifs et des contenus adéquats dans la rencontre concrète avec le texte biblique* (les textes bibliques sont des sources inépuisables, où il nous faut souvent revenir pour y puiser autant que nous le pouvons dans de différents moments de notre vie; c'est pourquoi il est nécessaire, au cours de la préparation et de la réalisation concrète de la rencontre catéchétique, de bien réfléchir sur la question quels objectifs peuvent être réalisés et quels aspects de contenus peuvent être reçus/assimilés dans la communication avec un texte biblique).

6) *Le choix adéquat de l'approche pédagogique, (didactique, méthodologique, "méthodique"), dans la rencontre concrète avec le texte biblique* (il s'agit de répondre, de manière adéquate et créatrice, à la question du "comment" de l'acte catéchétique; parmi les "systemes"/approches pédagogiques/didactiques possibles, l'auteur en propose plus particulièrement cinq: approche interprétative-analytique, approche méditative créatrice, approche pédagogique par solution créatrice des problèmes, approche intégrative-thérapeutique, différentes variantes de l'approche combinée).

Tout à la fin de l'article, l'auteur note que la *rencontre* authentique *ne peut être forcée*. Au fond, elle échappe à toutes nos "stratégies" et nos "tactiques" pédagogiques. La vraie rencontre peut être désirée et reçue avec joie et gratitude. Tout ce que nous pouvons faire, c'est d'essayer de contribuer - en signe de notre gratitude et de notre amour - à créer des conditions favorables pour recevoir le don gratuitement offert. En n'oubliant pas que nos efforts et nos capacités (pédagogiques et autres) sont aussi - des dons gratuitement reçus. Car, en définitive, *tout est don - tout est grâce*.